

**AYDIN VİLÂYETİNDE AŞİRETLERİN İSKÂNİ VE SORUNLAR
(19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI)
SETTLEMENT AND PROBLEMS OF TRIBES IN AYDIN PROVINCE
(SECOND HALF OF THE 19th CENTURY)**

Erdoğan KELEŞ*

Öz

Osmanlı Devleti'nin temelini yerleşikler ve konar-göçerler olmak üzere iki sosyal sınıf oluşturmuştur. Özellikle konar-göçer, yörük ve aşiret gibi isimlerle anılan sınıf, yaylak ve kışlaklar arasında göçebe bir hayat tarzı sürmüştür. Göçebe aşiretlerin bu hayat tarzları zaman içinde idari ve ekonomik yapıyı etkilemiştir. Bu nedenle devlet, göçebe aşiretlere karşı sıkı bir iskân politikası izlemek zorunda kalmıştır. Tanzimat ile başlayan süreçte devletin takip ettiği merkeziyetçi yapı nedeniyle iskân çalışmalarına hız verilmiştir. Tanzimatçıların en büyük amacı merkezi gücü ellerinde bulundurarak, taşrayı kontrol edebilmektir. Bu çalışmalar sonucunda aşiretlerin yoğun şekilde buldukları Aydın Vilâyeti'nde yüzbinlerce göçebe iskâna tabi tutulmuştur. Bu iskân çalışmaları sonucunda Aydın Vilâyeti'nde yeni köy ve nahiyeler kuruldu. Bu ise vilâyetin idari ve nüfusun yapısının değişmesine neden oldu. İskân çalışmaları merkezi yapının ve vilâyet valisi olarak görev yapan Raşid Naşit Paşa gibi kimselerin gayretleriyle sonuca ulaştı. Bu çalışmada 19. Yüzyılın ikinci yarısında Aydın Vilâyeti'nde aşiretlerin neden oldukları sorunlar ve bunun sonucu olarak da başlatılmış olan iskân faaliyetlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, 19. Yüzyıl, Aydın Vilâyeti, göçebe, aşiret, iskân

Abstract

The foundation of the Ottoman State was formed by two social classes, settlers and nomads. Especially the class, which is called with the names such as nomads and tribes, led a nomadic lifestyle between the highlands and barracks. These lifestyles of nomadic tribes affected the administrative and economic structure over time. For this reason, the state had to follow a strict settlement policy against nomadic tribes. In the process that started with the Administrative Reforms (Tanzimat), the settlement activities were accelerated due to the centralized structure pursued by the state. The biggest goal of the reformers was to control the country by holding the central power. As a result of these efforts, hundreds of thousands of nomads were forced to settle in Aydın Province, which was intensely inhabited by the tribes. As a result of the efforts made for the settlement of nomads, new villages and townships were established in Aydın Province. This caused a change in the administrative and population structure of the province. These efforts for the settlement of nomads

* Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ekeles@mu.edu.tr, ORCID numarası: 0000-0002-7260-2815

Gönderim Tarihi: 04.01.2020
Kabul Tarihi: 25.03.2020

came to the conclusion with the works of people like Raşid Naşit Pasha, who served as the governor of central government and provincial government. The current study investigated the problems caused by the tribes in Aydın Province and the resulting settlement activities in the second half of the 19th Century.

•

Keywords

Ottoman State, 19th Century, Aydın Province, Nomad, Tribe, Settlement

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihiyle özdeş bir olgudur ve “*yer değiştirme*” olarak tanımlanmaktadır. Göç kavramı, “*kişilerin gelecek yaşantılarının bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayı*”, “*bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri*” veya “*coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi*” gibi farklı şekillerde ifade edilmektedir. Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere göç olgusunun var olabilmesi için gerekli olan temel unsurlar kişi, fiziki mekân, zaman, yer değiştirme hareketi ve neden-sonuç ilişkisinin bulunmasıdır (Erdoğan, 2017, s.3-15). Dolayısıyla göç olgusunun temelinde insan bulunmakta olup, geçici surette veya yerleşmek amaçlı olan yer değiştirme hadisesinin sonucunda ise yeni bir anlayış olarak iskân süreci başlamaktadır. İskân ise “*sürekli oturmak üzere bir kimseyi bir yere yerleştirmek, yurt edindirmek, boş bir yeri meskûn hale getirmek*” şeklinde tanımlanırken; geniş manada ise coğrafya terimi olarak beşerî her türlü yerleşmeyi içine almaktadır. İskânın ve göçün asıl unsuru insan olup göç ve iskân, bazen bireyin isteği ile gerçekleşebileceği gibi bazen de bireyin isteği dışında tehcir ve sürgün gibi zorunlu nüfus hareketleri sonucu ortaya çıkan ve yeni yerleşim yerlerinin kurulmasıyla sonuçlanan yer değiştirme hareketidir (Tanoğlu, 1954, s. 1; Halaçoğlu, 2006, s. 1; Koç, 2016a, s. 650). Dolayısıyla iskân olgusu toplumsal yaşamın başlangıcından beri var olan ve diğer kurumlar gibi sürekli olarak değişme ve gelişme gösteren bir süreçtir. Bir toplumun uygarlığı incelenirken şehir hayatı, üretim gelenekleri, göçebeliği, yerleşim yerleri ve yerleşim türleri gibi iskâna bağlı özellikleri de dikkate alınmalıdır. Çünkü tüm bu özellikler toplumun uygarlık düzeyini etkilemektedir. İnsanlığın ilk evrelerinden itibaren yaşayabilecekleri uygun mekânlar arayan insanlar, sonuçta ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri belli yerleri bulmuşlar ve oralara yerleşmek suretiyle küçük yerleşim birimleri oluşturmuşlardır. Bu süreç aile ve devlet örgütünün ortaya çıkmasının yanında iskân edilen yerlerin yurt-vatan olarak görülmesine yol açmıştır. Bu yerleri kendi yurdu ve vatanı olarak gören topluluklar bir süre sonra uygun sahalara yerleşmek suretiyle iskân olgusunun ortaya çıkmasına neden oldular (Babuş, 2006, s. 19-20).

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde görülen büyük boy yapılarına mensup parçalanmış küçük grupların ve bunların temsilcilerinin iskân süreci, Osmanlılar döneminde Anadolu ve Rumeli coğrafyasında yeni yerleşim birimlerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Beylikler döneminde sınırların belirgin olduğu yerlerde konar-göçer kitlelerin hareketleri sınırlı iken, Anadolu’da siyasi yapının değişmesi ve bölünmüşlüğü ortaya çıkmasıyla bu sınırlamalar ortadan kalktı. Bunun doğal sonucu olarak da göçebe topluluklar kendi yaşamlarını devam ettirebilmek kaygısıyla kışlak ve yaylaklar arasında yer değiştirmeye ve güçlü olan siyasi birliğin çatısı altına girmeye başladılar. Bu topluluklar yaylak ve kışlaklarında kısmî surette ziraat ile meşgul oldular. Osmanlılar, Anadolu’daki diğer siyasi yapıların en güçlüsü olarak ortaya çıktıktan ve birliği temin ettikten sonra göçebe toplulukların yaylak ve kışlaklar arasındaki yer değiştirmelerine bir statü vererek onlara kontrollü bir hareket imkânı sağlamıştır (Koç 2016b: 659-660). Esasında Osmanlılar, devlet kurulurken ve genişlerken fetihlerle ele geçirilen bölgelerde egemenliğini kalıcı kılmak için bu bölgelere kendi siyasetine uygun nüfus nakilleri yapmıştı. Özellikle boş ve ıssız yerlere yerleşerek oraları imâr ve iskâna açan dervişlerin kurduğu zaviyeler en önemli iskân merkezleri olmuştu. Yine fethedilen yerlerin iskân ve imârı için toprakların vakıf haline getirilmesi; sürgün metodunun uygulanması;

derbentler, geçitler, yollar ve suyollarının korunması için bu bölgelere köprücü, su yolcu ve derbentçi gibi görevliler yerleştirmek suretiyle yapılan iskânlar ve konar-göçerlerin zaman içinde yerleşik hayata geçmeleri ele geçirilen yerlerin kalıcı yurt haline getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Barkan, 1949-1950, s. 524-569; Barkan, 1952, s. 56-79; Barkan, 1953, s. 209-237; Barkan, 2013, s. 47-193; Orhonlu, 1987, s. 29-39; Orhonlu, 1990, s. 101-114). Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlardan itibaren uyguladığı iskân politikasının temelinde asayişin sağlanması, asker elde etmek, vergi toplamak, otoritenin temini, insan gücü, nüfus üstünlüğü sağlamak ve fethedilen yerleri şenlendirmek gibi gayeler yatmaktadır¹. Bu sebeple Anadolu'dan Rumeli'ye ilk dönemlerden itibaren nüfus nakli yapılmıştır. Fakat Anadolu'da devletin otoritesini kabul etmemiş geleneksel göçebe yaşantısını sürdüren aşiretler varlıklarını uzun zaman devam ettirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'ya hakim olmasıyla birlikte Batı Anadolu'daki konar-göçer Türkmenler, "Yörük/Yörük" şeklinde adlandırılmıştır. Yörük adının, "yürü-mek" mastarından türetildiği, yürüyen, sefere koşan, çadır halkı, bir yerde durmayıp devamlı yer değiştiren göçebe manasına geldiği ileri sürülmüştür. Anadolu'da Yörüklerin, Kızılırmak yayının batısında İçel'i de içine alacak şekilde kalan bölgelerde yerleştikleri tespit edilmiştir. Ayrıca Rumeli de Yörüklerin yayıldıkları sahalardan biridir. Bundan dolayı, Anadolu'nun batı bölgelerinde 17. Yüzyıldan önce konar-göçerlik edenlere "Yörük" denilirken, daha sonraki yüzyılda buralara gelen konar-göçerlere de "Türkmen" denilmiştir. Köyleri ise "Yörük köyü veya Türkmen köyü" olarak adlandırılmıştır. Zaten Osmanlı arşiv belgelerinde Yörük, "toprağı olmayan" yani belli bir yerde durmayan "konar-göçer" olarak nitelendirilmiştir ki bu husus onların yaylak ve kışlak arasında hayat süren, önceden belirlenmiş sınırlar dahilinde kalmak mecburiyetinde olmayan bir hayat tarzı sürdüklerini ifade etmektedir. Yörükler gibi konar-göçer bir hayat süren Türkmenler, bazen "Yörük" bazen de "Yörük Türkmenleri" diye adlandırılmıştır. Yörük-Türkmen isimlendirilmelerinde etnik amillerin değil yaşam tarzının yani konar-göçerliğin esas alındığı, bu nedenle Yörük-Türkmen terimlerinin kullanılmasında bir fark olmadığı ileri sürülmüştür. "Türk" adı ise Yörük ve Türkmen adının yanında yerleşik hayat tarzını benimsemiş Osmanlı medeniyetini temsil etmektedir. Osmanlı Devleti'nde Türkmenler Yörüklerden farklı olarak, merkezi hükümet tarafından yaylak ve kışlakları ile göçüp-konacakları sahalardan sınırları tespit edilmiş, idari ve mali yapıları belli, kaza veya sancak statüsünde yönetilmekteydiler. Hükümet bu şekilde bir düzeni uygulayarak bir yandan aşiretlerin yaylak-kışlaklarının veya idari teşkilatlarının dışına çıkarak vergi vermekten kaçınmalarını önüyor, diğer taraftan ise ordunun ve büyük şehirlerin temel ihtiyaç maddelerinin tedarikinde sürekliliğin sağlanması hedefleniyordu. Türkmenler XVI. Yüzyılın sonlarına kadar genellikle Anadolu'nun doğusunda iken devlet nizamının bozulmasıyla birlikte yavaş yavaş batı bölgelerine doğru yayılmaya başladılar (Gündüz, 1997, s. 38-41)². Kısaca Türkmen ve Yörük kavramları Osmanlı Devleti'nde göçerlerin hayat tarzını ifade etmek için

¹ Osmanlı Devleti merkezîyetçi bir idare tarzı kurmak için Yörük veya Türkmen adıyla bilinen büyük konar-göçer grupları veya daha küçük grupları başı-boş bırakmamış, daimi surette bunları kontrol altında tutmuştur. Bunların kontrol altında tutulması için, yaşayış tarzlarını da göz önüne alarak hususi ve mali bir idari teşkilat kuran devlet, yerleşik ahalden olduğu gibi konar-göçerlerden de çeşitli yollarla istifade etme yoluna gitmiştir. (Şahin, 1982, s. 285).

² Yörük, Türk, Türkmen ve Etrak kavramlarının kullanımı için bkz. (Gökbilgin, 1957, s. 1-9; Eröz, 1991, s. 15-24; Lindner, 2000, s. 94-96; Halaçoğlu, 1996, s. 140-142); Esas itibarıyla Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türk teşekkülleri 16. ve 17. Yüzyıllarda genel olarak *Türkmen* ve *Yörük* şeklinde ikiye ayrılıyordu. Bu süreçte Türkmen adı, Kızılırmak yayının doğusunda ve güneyinde kalan bölgelerde yaşayan aşiretleri ifade etmek için kullanılırken, Yörük tabiri ise Kızılırmak yayının batısında kalan Adalar ve Marmara denizi kıyılarına kadar uzanan coğrafyadaki aşiretleri ve Rumeli'de yerleşmiş olan cemaatleri ifade ediyordu. Yörük tabiri "göçebe" manasında olup, bir kavim, ulus (il) veya kabilenin adı olmayıp, bir yaşayış tarzına delalet etmektedir. Bkz. (Sümer, 1949-1950, s. 511).

kullanılan tabirler olup, aynı konar-göçer grup veya gruplar için bazen Yörük bazen de Türkmen'in kullanılması, bu kavramlar arasında anlam bakımından bir farkın olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu gruplar için arşiv belgelerinde Türkmen ve Yörük adından başka "göçer/göçerler", "konar-göçer", "göçer-evli/göçer evliler" ve "göçer-yörük" gibi terimler kullanılmıştır (Şahin, 1997, s. 167; Şahin, 2015, s. 279-280)³. Özellikle yaylak ve kışlakları arasında gidiş-gelişleri esnasında aşiretlerin ziraatla uğraşan yerleşik halkın ekinlerine verdikleri zararlar sebebiyle konar-göçerlerle yerleşik halk arasında sürekli çatışmalar meydana gelmiş ve bu durum devleti uzun zaman uğraştırmıştır. Fakat aşiretlerin bu geliş-gidişleri esnasında amaçları yerleşik ahalinin ekinlerine veya ekili tarlalarına zarar vermek değil, hayvan sürülerini yaylak ve kışlaklarına salimen götürmektir. Bu süreçte devlet, konar-göçerlerle yerleşik ahalinin çatışmasını önlemek için ilk başlardan itibaren uyarılarda bulunmak ve kanunnamelere bu konuda hükümler koyarak tedbir almış ve bunları sıkı sıkıya uygulamıştır. Bu hükümlerin başında aşiretlerin bu hükümlere uymadıkları takdirde konar-göçerlikten men edilmesi geliyordu. Ancak alınan bütün tedbirlere rağmen konar-göçerlere dair yerleşik ahalinin bu konudaki şikayetleri sona ermemiştir (Söylemez, 2013, s.205-206).

Özellikle 16. yüzyılın sonlarında başlayıp 17. ve 18. yüzyıllarda devam eden iç karışıklıklar ve yapılan uzun savaşların devlette ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik buhranlar, halk kütelleri üzerinde büyük bir baskı meydana getirerek onların yerlerinden göç ederek daha uygun alanlara gitmelerine ve meskûn mahallerin harap olmasına neden olmuştur. Bu durum ekonomisinin temel kaynağı ziraat olan devletin gelirlerinin büyük oranda azalmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler üzerine 17. yüzyılda başlayıp 18. yüzyılda devam eden iskân siyasetine ise "harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek yeniden ziraata açılması" politikası damga vurmuştur. Yine bu dönemde ilk defa olarak sınırların gerilemesiyle birlikte Anadolu topraklarına yönelik göçmen kabilelerinin yerleştirilmesine başlanmıştır. Hatta 17. yüzyılın iskân çalışmalarında derbent tesislerinin de bir iskân aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Uzun zamandan beri ihmal edilmiş olan yolların ve geçitlerin güvenliğini sağlamada büyük bir öneme sahip derbentlerin 1720 yılından itibaren yeniden tamir ettirilerek iskân sahası olarak kullanılmasına başlanmıştır. Böylece derbentlerin etrafına pek çok başı boş reaya iskân edilerek bölgenin güvenliği sağlandığı gibi eşkıya gruplarının baskılarına karşı halk üzerinde bir emniyet duygusu hakim kılınmıştır (Halaçoğlu, 2006, s.5-6). Osmanlı Devleti, kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme dönemlerinde siyasî, iktisadî ve ictimai duruma göre farklı iskân politikaları uygulamıştır. Kuruluş ve genişleme döneminde yukarıda izah edildiği gibi yeni fethedilen bölgeleri şenlendirmek ve yurt tutunmak için zorunlu göçe dayalı "dışa dönük"; duraklama ve gerileme döneminde ise uzun savaşların etkisiyle bozulan asayiş ve vergi düzeni nedeniyle boşalan yerleri şenlendirmek amacıyla da "iç iskân" politikası uygulanmıştır. Bu durum 1774'ten itibaren terkedilen topraklardan sınırların gerisine doğru başlayan göç hareketleri ile yeni bir boyut kazanmıştır (Halaçoğlu, 2002, s. 3).

Osmanlı Devleti, eskiden beri disiplinli bir yerleşim politikası takip etmiş olup, bir yerden başka bir yere gidebilmek için mürur tezkeresi alınmasını zorunlu kılmıştır. Bunun için mahalli yetkililere müracaat etmek ve merkezden izin geldikten sonra seyahat mümkün olabilmekteydi (Saydam, 1998, s. 213). Men'-i Mürur yani geçişin engellenmesine dair olan uygulamaların kökeni 16. Yüzyıla kadar götürülmektedir. Bu devirde ortaya çıkmış olan Celâlî İsyanları, göç, yerleşim ve asayiş sorunlarının doğmasına neden olurken; bu durum bir süre sonra vergilerin azalması ve kırsaldan büyük kentlere göçü artırmıştır. Devlet bu tür

³ Tapu tahrir defterlerinde 16. yüzyılda Menteşe'deki Yörükler için cemaat, Yörük, konar-göçer, Türkmen ve tir gibi ifadeler kullanılmıştır. (Karaca, 2008, s. 407); Bu konuda bkz. (Yazıcı, 2002, s. 27-31).

olumsuzlukları önlemek için bu dönemden itibaren göç ve seyahat yasağı uygulamıştır. Bu husus 19. Yüzyıl başlarında da geçerliliğini korumuş hatta 1825 yılında yayınlanan bir fermanla geçiş yapılacak tüm yerlerin, yolların, geçitlerin, caddelerin, sokakların, çitlerin, köprülerin ve kemerlerin kapatılması ve tezkeresiz hiç kimsenin geçişine müsaade edilmemesi bildirilmişti. (Turna, 2013, s. 37-61). Bu yasaklar İskân Şurûtu'nda da göç yasağı şeklinde aynen yer almıştır. Bu maddenin aynen uygulanmasındaki esas amaç diğer aşiretlere kötü örnek olmamasıydı. Çünkü o yerleşim yeri için belirlenmiş olan verginin tamamını orada yaşamaya devam edenlerin ödemesi gerektiğinden bu durum orada kalanlara büyük bir ekonomik külfet getirmekteydi. Verginin ağırlığından dolayı yeni firarlar ve eşkıyalık olayları kaçınılmaz hale gelmekteydi. İşte bu yüzden devlet eskiden beri uygulanmakta olan iskân nizamını yürürlüğe koyarak yerleşik ahalinin hukukunu gözetmiştir (Saydam, 1993, s. 245). Fakat alınan önlemler ve iskân faaliyetlerine rağmen göçebe aşiretlerin sürekli olarak yaylak-kışlaklar arasındaki yer değiştirmelerinin yarattığı sorun II. Mahmut devrinde aynen devam etmiştir. II. Mahmut, göçebe aşiretleri disiplin altına almak, yaylak ve kışlakları arasında yer değiştirmeleri sırasında meydana gelen olayları önlemek için 1831 senesinden itibaren bir kişinin bir mahalden diğer mahalle ne amaçla gittiğini gösteren bir nevi "pusula" olan ve kadı tarafından verilen "mürur tezkeresi" almaları zorunluluğunu bir kez daha zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda olmak üzere aşiret mensuplarının bir yerden başka yere gitmek istediklerinde kefil göstermek ve aşiret reislerinden aldıkları mühürlü mürur tezkeresi taşımak koşuluyla hareketlerine izin verilmiştir (Çadırcı, 2007a, s. 147; Çadırcı, 2007b, s. 154-156). 1842 senesinde aşiretlerle ilgili yeni bir düzenleme yapıldı. Bu düzenlemeye göre aşiretlerin yaylak ve kışlaklar arasındaki gidiş ve geliş güzergâhı kendi sancak ve kazalarının sınırları içinde kalacak; kendi müşir, kaymakam ve müdürleri idaresinde bulunacaklardı. Bağlı oldukları idari amir tarafından boş yerlere iskân edilecek olan aşiretler bu arazilerde ziraat ile meşgul olmaları hususunda teşvik edilecekleri gibi gerekli olduğu durumda asker kaynağı olarak kullanılacaklardı. İskâna karşı gelen aşiretlere karşı asker kullanılabilirdi. Bu düzenleme gereğince iskâna tabi tutulan aşiretlerin bir kısmı için müstakil köyler kurulurken bir kısmı da mevcut köyler arasında dağıtılmışlardı. Hatta bazı aşiretler için yeni yerler değil eski kışlak ve yaylak mahalleri tahsis edilmiştir (Orhonlu, 1987, s. 114-115). Tanzimat reformlarının beklenen neticeyi vermemesi üzerine 1845 ilkbaharında memleketlerinin sorunlarını bilen bazı kişiler İstanbul'a davet edilmişti. Bu kişilerin memleketlerinin sorunlarına dair yazılı ve sözlü olarak belirttikleri hususlar arasında aşiretlerin iskânı da yer almaktaydı. Bu madde üzerine yazılan şerhte bu hususun son derece önemli ve umur-ı cesimeden olduğu belirtilerek gerekli yazışmaların yapıldığı ve bundan sonraki süreçte aşiretlerin iskânı meselesinin Meclis-i Vâlâ'da ele alınacağı ifade edilmişti (BOA, MVL.d., 470, s. 56). Görüldüğü üzere taşrayı temsilen gelen şahısların en önemli şikâyetlerinden birisi de göçebe aşiretlerin verdikleri zararların sona erdirilmesi ve iskân işinin bir an önce bitirilmesi idi⁴.

Devletin güçlü olduğu dönemlerde göçebe aşiretlerin çıkardığı problemler fazla sorun olmamakla birlikte, devlet otoritesinin zayıfladığı süreçte aşiretlerin hareketleri büyük sorun olmaya başladı. Çünkü geçmişte kanun ve nizamlarla tanışmamış olan aşiretler kendi kendilerine yeten bir ekonomik ve idari düzene sahiptiler. Daha çok ilkel yöntemlerle yapılan tarımsal faaliyet ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapılarına ilaveten devletle irtibatları da aşiret ağası veya aşiret reisinin kontrolü altındaydı. Fakat devletin otoritesinin zayıflaması

⁴ Osmanlı Devleti, imar meclisi heyetlerini 1845 senesinde İstanbul'a davet etmiş ve taşranın sorunlarını dinlemişti. Bu sorunlar arasında göçebe aşiretlerin yarattığı sorunlar gündeme gelmiş ve bu tarihten sonra hükümet 1847, 1848-1852 seneleri arasında Anadolu'daki göçebe aşiretlerin iskânı için heyetler teşkil etmiş, raporlar düzenlemiştir. Bkz. (Keleş, 2019, s. 13, 61-63, 273-280).

sonrası ilan edilen Tanzimat Fermanı ve takip eden idari yapılanmada aşiretler önemli iç problem olarak ortaya çıktı. İşte devlete yeni bir düzen ve işlerlik kazandırmak isteyen devrin ileri gelir devlet adamları bir takım gerekçelerle göçebe aşiretleri belirli noktalara iskân etmeye başladılar. Bu sebepler arasında göçebe aşiretlerin yarattığı *asayiş ihlal* edici hareketler en başta gelmektedir. Ahalinin mal, can, ırz ve mülk güvenliğini sağlamak devletin en önemli görevidir. Bu sebepler göz önüne alınarak Tanzimat sonrası başta Orta Anadolu'daki aşiretler olmak üzere diğer bölgelerdeki aşiretlerin iskânına başlandı. Hatta 1847 senesinde çıkarılan bir emirde bütün aşiretlere, halka karşı yapacakları saldırganlıklara karşı misliyle karşılık verileceği duyuruldu. Bu hususta memurların son derece dikkatli olmaları ve yerleşik hayatı tercih etmiş ahalinin korunması istendi. Bu süreçte uygulanan iskânın ikinci nedeni devletin göçebe aşiretlerden *düzenli vergi* alamamasıydı. Esasında göçebe aşiretlerin vergileri reisleri, beyleri veya ağaları tarafından toplandığından ya toplanan vergiler hiç teslim edilmiyor ya da görevliler tarafından hazineye tam olarak gönderilmiyordu. Tanzimat devlet adamları için vergi maddesi son derece önemliydi. Bir diğer husus ise artan savaşlar nedeniyle devletin *asker* bulamamasıydı. Çıkarılan nizam gereğince göçebe konar-göçer aşiret mensuplarının da askere alınacakları ilan edilmişti. Ama aşiretlerin nüfus sayımı yapılamadığı gibi askerlik zamanı gelmiş olanlar da yerlerinde bulunamıyordu. Bazı aşiretler ise kendilerinden asker alınmasına şiddetle muhalefet ediyorlardı. Bu nedenle devlet aşiretlerin belli yerlere iskânlarını ve nüfus sayımına tabi tutulmalarını önemsemiştir. Aşiretlerin iskânlarının bir diğer sebebi ise savaşlar ve isyanlar nedeniyle pek çok meskûn *mahallin boşalmış ve harp duruma* gelmiş olmasıdır. Bu durum hem verginin azalmasına hem de askere alınacaklarının bulunamamasına sebep oluyordu. Tanzimatçılar devletin yeniden ayağa kalkabilmesi ve güçlenebilmesi için geleneksel yaşam yerine Avrupaî tarzda bir hayat yaşanması gerektiğini ifade ederek bunu da usul-i cedidin ülkeye yerleştirilmesi şeklinde izah etmişlerdi. Bunun için meskûn mahallerde çocukların eğitime tabi tutulması ve medeni yaşama alıştırmaları gerekiyordu. Aşiretlerin iskânlarının bir diğer sebebi ise *bey ve ağa takımının üstünlüğüne* son vermektir. Çünkü aşiret mensupları beyleri ve ağaları tarafından adeta esir gibi muameleye görerek horlanmakta ve ezilmekteydiler. Devlet otoritesini yok sayan, kanun ve nizamların uygulanmasını engelleyen feodal yapının kırılması amaçlanmıştır (Saydam, 1998, s. 215-228). İşte bu gerekçelerle Tanzimat'ın ilk dönemlerinden itibaren başlayan iskân sürecinde aşiretlerin yerlerini terk etmemeleri konusunda kendilerinden söz alındığı gibi Sultan Abdülmecid'in yetkililerden bu hususa dikkat etmeleri hakkındaki emri şöyleydi: "*Aşâir-i merkûmenin her ne suretle olur ise olsun kadimden me'lûf oldukları göçebelik hallerinden ve sefâletten kurtarılıb müteannim-i nimet ve emn u rahat ve ziraat ve hirâset ve icrâ-yı san'at ve ticaretle mükteseb-i taayyüş ve menfaat olmaları matlûb-ı padişâhânem olduğundan...*". İşte bu emirde de görüldüğü gibi devletin beklentisi göçebe aşiretlerin yerleşik düzene geçmeleri, ziraat, ticaret ve sanatla meşgul olarak eski hayatlarından kurtulmalarıydı (Saydam, 1998, s. 237-238)⁵.

Tanzimat devri devlet adamlarının en önemli hassasiyetleri merkezîyetçiliğin kuvvetlendirilmesi ve bu bağlamda olmak üzere vergi ve askerlik gibi devletin sayısal verilerini elde etmek adına nüfus sayımı yapmaktır. Bunun için 1840 senesinden başlamak üzere memleket genelinde yerleşik ahalinin yanında Yörük, Türkmen, göçebe, konar-göçer veya aşiret adıyla tarif edilen unsurlar da sayıma tabi tutulmuşlardı⁶. 1844 senesinde Aydın Sancağı'nda

⁵ Devletin aldığı tüm önlemlere rağmen iskâna tabi tutulan aşiretler bazen bu süreçte isyan etme yolunu seçerek devlete güçlük çıkarmışlardı. 1855 senesinde Maraş bölgesinde Tacirlü aşiretinin iskânı meselesi hakkında bkz. (Eyicil, 1997, s. 99-133).

⁶ Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1830 senesinde başlamış ve ilk sonuçlar 1831 senesinde yayınlanmıştır. Daha sonra 1844, 1881/82-1893, 1905-1906 ve 1914 yıllarında nüfus sayımı yapılmıştır. (Erdem, 2018, s. 28-35).

yapılan bu sayımlarda aşiretler *hayme-nişin ve yerli* olarak sınıflandırılmıştır. Hayme-nişin terimi “*çadırda oturan*” yani konar-göçerliğe devam eden aşiretler için kullanılmıştır. Bunlar herhangi bir yere bağlı olmayıp sadece göçerlikle meşgul olan yani Yörük gruplarıydı. Yerli tabiri ise Yörük’ün karşıtı olup “*bir köy veya mezrada yerleşik olduğu halde göçebe statüsünü değiştirmeyenler*” için kullanılmıştır. Görüldüğü gibi Batı Anadolu ve Aydın Sancağı’ndaki yörüklerin hızlı bir şekilde yerleşik hayata geçtikleri bu nedenle de yerli olarak nitelendirildikleri anlaşılmaktadır. Zaten Osmanlı iskân nizamına göre bir bölgeye yerleştirilen aşiretlerin vergi ve hukuk durumları değişmekteydi. Fakat bu değişim beklendiği gibi hızlı olmayıp aşiretler bir yere iskân edilmiş olsalar bile göçebe hayatlarını devam ettirmekteydi. Bunların bir kısmı yerleşik iken bir kısmı da yaylacılık faaliyetlerini sürdürmekteydi. Bu durumda yerleşik sayılmaları gerektiği halde bazılarının Yörük sayılmalarına neden oluyordu. Yerliler ve göçebeler arasındaki karışıklığı ortadan kaldırmak üzere ilerleyen zamanlarda aşiretler için iskân mahalleri oluşturulmuştur (Haykıran, 2017, s. 263-264).

Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerden itibaren yoğun bir şekilde iskân sürecini uyguladığı ve iskân edilenlerin ise durumlarından memnun olarak yerleşik hayata geçtiklerini düşünmek de doğru değildir. İskân süreci ve iskâna tabi tutulanlara yönelik politikanın esasını; konar-göçerlerin kontrol altına alınması, bazı derbent ve geçitlerin muhafazası, toprağın ziraata açılması, vergi ve askerlik yükümlülüğü gibi hususlar içerdiğinden aşiretlerin tüm bunları kabul etmeleri kısa sürede mümkün olmamıştır. Aşiretlerin yerleştirildikleri yerleri ve köyleri terk ettikleri ve kendilerine verilen yükümlülükleri yerine getirmedikleri zaman Devlet, iskânda zorlayıcı bir tutum takınmıştır. Fakat yeni hayat tarzından memnun olmayan göçebe aşiretler yerini yurdunu terk etme konusunda hiçbir baskı ve taahhüde aldirmeden yeniden eski hayat tarzına dönüş yapmaktan çekinmemiştir. Özellikle aşiretlerin alıştıkları hayat tarzından kopuş sürecindeki psikolojik etkenler, yerleşilen bölgenin su, toprak, hava ve iklimsel özelliklerinin uygun olmaması, hayvancılığın yapılamaması, yerel yöneticilerin ve yerleşilen yerlerdeki yerleşik komşu ahalinin tutumu göçebe aşiretlerin iskân mahallerini terk etmelerinin başlıca nedenleridir. Böyle bir durum karşısında idareciler, aşiretleri kefalete bağlama, kolluk güçleriyle tedbir alma veya iskân mahallinin değiştirilmesi gibi zorlayıcı yöntemlere başvurduğu gibi aşiret liderleriyle müzakere, ikna yolu ve vergi indirimi gibi bir takım haklar tanımak yolunu da tercih etmiştir (Koç, 2016b, s. 661)⁷.

Aydın Vilâyeti’nde aşiretlerin iskânı: nedenleri, sorunlar, beklentiler ve çözüm önerileri

Tanzimat devri devlet adamları merkezîyetçi bir yapı kurabilmek için iskân meselesine oldukça önem vermişlerdi. Çünkü Tanzimat idarecileri kalıcı taşra politikaları için “*usul-i cedid*” anlayışını benimsemişlerdi. Yeni usul gereğince batı tarzı bir idari sistem kurarak mahalli yöneticilerin katı şekilde denetlenebileceğine inanan Tanzimatçılar, devletin güçleneceğini ve bu gücün toprak kayıplarını önleyebileceğini düşünmüşlerdi. Bu çalışmaların temel noktasını taşranın kontrol altına alınması oluşturduğundan ilk önce konar-göçer aşiretler hızla iskân edilmeye ve tehlike unsuru olarak görülenler de farklı köylere dağıtılmaya başlanmıştır. Aşiretlerin bazıları mevcut köylerin arasında dağıtılmışken kimileri de konar-göçer, yarı konar-göçer ve yerleşik olarak ayrı yerleşim yerlerine iskân edilmişlerdi. Bu bağlamda olmak üzere 1841-42 yılları arasında aşiretler yoğun olarak Aydın Sancağı dahil olmak üzere ülkenin çeşitli bölgelerine iskân edilmiştir. Yapılan iskânlar kısmi oranda başarılı olmuş, konar-göçer nüfus sayısında önemli bir düşüş yaşanmış ise de yine de yaylak ve kışlaklar arasında yer değiştiren

⁷ Konar-göçer aşiretlerin iskânı devletin kuruluşundan itibaren uygulanan bir politika olup II. Abdülhamid, H.1320 / M.1902-1903 sayımı sırasında her aşiret, oymak, kabile, cemaat ve taife gibi eski Türk teşkilatını yaşatmakta olan neseb-i silsilelerini adlı adınca, ismi ismince yazılmalarını emretmiştir ki bu durum pek çok aşiretin geçmişle olan bağlantılarının tespitinde mühim bir rol oynamaktadır. (Balcıoğlu, 1943, s. 934).

göçebe unsurların asayişini ihlal edici davranışları sürekli olarak idarecileri meşgul etmeye devam etmiştir (Haykıran, 2017, s. 269). Özellikle yerli ahalinin konar-göçer aşiretlere yönelik şikâyetlerinin arkası kesilmediği gibi devlet sürekli olarak taşra yöneticilerini gerekli önlemleri almaları yönünde uyarmak zorunda kalmıştır. Kırım Savaşı sonrası Kırım ve Kafkasya coğrafyasından yaşanan muhacir göçleri, 1870'lerden itibaren Balkanlarda durumun iyice kötüleşmesiyle artarak devam eden bir göç dalgasının yaşanmasına ve muhacirlerin memleketin boş ve verimli yerlerine iskânlarına neden olmuştur. Yine bu süreçte devlet muhacirlerin yanında konar-göçer aşiretlerin iskânlarıyla da ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda olmak üzere 1850'li yıllardan itibaren yüzyılın sonlarına kadar Aydın Vilâyeti dahilindeki konar-göçer aşiretler geniş kapsamlı bir iskâna tabi tutulmuştur.

Osmanlı Devleti, 1841-1842 senesinden itibaren konar-göçer aşiretleri iskâna tabi tutmuştu. Fakat bazı konar-göçer aşiretler iskâna tabi tutulmalarına rağmen bazıları iskân dışında bırakılmış olduklarından eski alışkanlıklarını sürdürmekteydiler. Dolayısıyla aşiret iskânlarının en başta gelen nedeni *asayişini sağlamak ve güvenliği temin* etmektir. Aydın Vilâyeti'ne bağlı Aydın, Saruhan ve Denizli sancakları dahilinde bulunan aşiretler eski alışkanlıkları gereğince ilkbahar mevsiminde Konya Vilâyeti dahilindeki yaylaklarına gitmekte Eylül ayından itibaren de yine vilâyet dahilindeki kışlaklarına dönmekteydiler. Fakat bu geliş-gidişleri sırasında yerleşik ahalinin mal ve eşyalarını çalma, bağ, bostan ve bahçelerindeki tarım ürünlerine zarar verme, mahsullerine el koyma, hayvan hırsızlığı, fukara halka yük olma ve ahalinin canına kastetme gibi pek çok uygunsuz ve gayri hukuki davranışlara neden olmaktadır. Yine bu aşiretler kışlaklarına dönerken Konya Vilâyeti, Karahisar-ı Sahib Sancağı ve Ankara taraflarındaki bir takım *ekrâd ve aşiret mensuplarını* da yanlarına katarak Aydın Vilâyeti'ne getirmekteydiler. Denizli Sancağı dahilinde bulunan Kızıl Işıklı aşireti⁸ bu tür davranışları sergileyen konar-göçerlerin başında gelmekteydi. Bu hususta Şeyhlü, Baklan, Soma ve Geyikler kazası meclisleri tarafından ayrı ayrı şikâyet dilekçeleri düzenlenmişti. Kaza meclisi üyeleri aşiretlerin asayişini ihlal edici ve yerleşik ahaliye zarar verici davranışlarının önlenmesini talep etmişlerdi. Hatta şikâyet dilekçelerinde konar-göçer aşiretlerin, şikâyetçi olanların canına bile kastettiğini belirtmişlerdi. Bu husustaki şikâyetler dikkatlice incelendiğinde Aydın, Saruhan ve Denizli sancaklarında iskân kapsamında olmayan bazı aşiretlerin asayişini ihlal edici davranışlarının zaman zaman yerli ahali ile *muhârebe ve mukâtele* şekline dönüştüğü tespit edilmişti. İşte bu şikâyetlerin önünü alabilmek için Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndaki aşiretlerin *tedîb ve terbiyeleri* için Yahya Bey görevlendirilmişti. Kasım 1845 tarihli yazıda iskân edilmiş veya iskân kapsamı dışında bırakılmış konar-göçer aşiretlerin bu tür davranışlarının ortadan kaldırılması gerektiği mahalli idarecilere bildirilmiştir (BOA. MVL. 3/52, 24 Kasım 1845). Esasında Aydın, Manisa ve Kütahya civarında yaşayan yerleşik ahalinin, konar-göçer aşiretlerin yaylak ve kışlakları arasındaki geliş-gidişleri sırasında ekili arazilerine verdiği zarardan dolayı şikâyetçi olmaları yeni bir hadise değildi. 1691 yılında bu bölgelerde yaşayan on kadar köyün ahali Türkmence cemaatlerinden şikâyetçi olarak bu tür hareketlerinin önlenmesini istemişlerdi. Mart 1699 tarihli bir hükümde ise Aydın ve Saruhan sancakları dahilindeki Yörük taifesi konar-göçerlerin iskân sahaları dışındaki Mentеше ve çevresinde şekavet üzere oldukları, yerleşiklerin mallarına ve canlarına kastederek ahaliye zulüm ettikleri ifade edilmiştir (Demir, 2017, s. 69). Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Aydın Vilâyeti dahilindeki konar-göçer aşiretlerin yaylak ve kışlakları arasındaki bu hareketleri ve nizam dışı davranışları uzun zamandır yerleşik ahalinin şikâyetine neden olmaktadır.

⁸ Kızıl Işıklı Aşireti yoğun olarak Adana, Tarsus, Aydın ve Saruhan sancaklarında ikamet etmekteydi. (Türkay, 2001, s. 98); 19. Yüzyılın ikinci yarısında Bursa vilâyetinde oturmaktaydılar. (Sümer, 1999, s. 437).

Aydın Vilâyeti dahilindeki Saruhan Sancağı'nın Ilıca Kazası'nda iskân edilmiş olan Çepni aşiretine⁹ mensup 15 kişilik eşkiya grubu 10 Eylül 1855 günü, İzmir ve Aydın Sancağı'na bağlı köy ve derbentler ile Tire ve Bayındır kazaları arasındaki yolda rast geldikleri pek çok yolcu, çoban, bazargân, tüccar ve köylüyü gasp ederek meskûn mahallerine firar etmişlerdi. Çepni aşiretine mensup eşkiyalar Aydın Zaptiye Bölükbaşısı Hacı İbrahim Bey tarafından takip edilmiş ve aşiretin iskân edildiği çadırlarda kuşatılmış ise de çıkan silahlı çatışmada bir zaptiye neferi ölmüştür. Zaptiye Bölükbaşısı Hacı İbrahim Bey, haydutların diğer aşiret üyeleri tarafından korunduğunu ve yanında bulunan 15-20 zaptiye neferi ile katilleri ele geçiremeyeceğini ifade ederek Aydın Valisi'nden yardım istemiştir. Bunun üzerine Kasaba, Ilıca ve Salihli kaza müdürleri ile zaptiye bölükbaşısı da askeri kuvvetlerle Çepni aşiretinin üzerine gönderilmiş, katiller ile gasp ettikleri mal ve eşyalar ele geçirilmiştir. Yapılan sorgulamada zaptiye neferini İvazoğlu Deli Ali'nin öldürdüğü tespit edilmiştir. Aydın Sancağı Kaymakamı Mehmet Kamil, 3 Ekim 1855 tarihli yazısında Çepni aşireti reisi Halil Bey ile kasaba meclisinin bir daha kendi aşiret mensuplarının böyle uygunsuz işlere karışmayacaklarına dair söz verip kefil olduklarını belirterek Saruhan Sancağı dahilinde eşkiyanın "*cisminin değil isminin*" dahi bırakılmaması için gereğinin yapılmasını istemiştir (BOA., MVL. 294/32, 20 Ekim 1855).

Aşiret mensuplarının neden oldukları eşkiyalık olayları ile huzursuzluğu gidermek ve taşrada merkeziyetçi bir yapı kurmak için devlet iskânlarla devam etmiştir. Aydın Vilâyeti Valisi'ne [Aydın Valisi Süleyman Refet Paşa¹⁰] hitaben gönderilen 31 Temmuz 1856 tarihli yazıda Aydın Sancağı dahilinde iskân edilmeleri istenen Cerid aşiretinin¹¹ durumunun ne olduğu sorulmuştur. Yine bu konuyla ilgili olarak 23 Ekim 1856 tarihinde Aydın Valisi ve Aydın Kaymakamı'na hitaben gönderilen yazıda, vilâyet dahilindeki aşiretlerin epey bir kısmının iskân edildiği ve kalan konar-göçerlerin de iskânlarına devam edilmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Hatta aşiretlerin iskânlarının "*fevâid-i seniyye ve muhasenât-ı mülkiyeden*" olduğu belirtilerek devletin bu işe verdiği önem ifade edilmiştir (BOA., A. MKT. MHM. 93/9; BOA., A. MKT. MHM. 100/19). Ancak Aydın Valisi Süleyman Refet Paşa'nın tüm gayretlerine rağmen Cerid aşireti başta olmak üzere vilâyet dahilindeki diğer 14 perakende aşiretin iskânları tamamlanamamıştır. Vali Süleyman Refet Paşa'nın zamanında Cerid aşireti ve diğer perakende aşiretleri iskân etmek üzere Esseyid Hüseyin Efendi, İskân-ı Aşâir Memuru olarak tayin edilmiştir. Hüseyin Efendi'nin maiyetine bir kâtip, 50 nefer süvari ve 50 nefer piyade askeri olmak üzere 100 neferden oluşan bir zaptiye birliği verilmiştir. Hüseyin Efendi, Aydın Vilâyeti dahilinde Aydın Sancağı sınırları içerisinde kalan Bayındır, Tire, Ödemiş, Birgi, Balyanbolu ve Kelas (Keles-Kiraz) kazalarında meskûn olmayan aşiretlerin iskânlarıyla ilgili 9 Temmuz 1857 tarihli geniş bir rapor hazırlamış ve Vali Mustafa Paşa'ya¹² takdim etmiştir. Bu rapora göre Hüseyin Efendi, ilk önce Kelas Kazası'na gidip kaza dahilindeki aşiretlerin bey ve muhtarlarını çağırarak iskâna dair talimatı mecliste okutmuştur. Talimata göre ilk önce nüfus sayımının yapılması gerekiyordu. Fakat aşiretlerin nüfuslarını gizlememeleri ve gerçek nüfuslarını tespit etmek üzere bir takım kişileri "*casus*" olarak ahalinin arasına yerleştirmiştir. Yapılan incelemede Kelas Kazası'nın nüfus defterinde 275 hane, 728 kişinin kayıtlı olmasına rağmen yeni sayımda

⁹ Çepni (Çepnihor, Çepnili, Çepnilü) aşireti mensupları Anadolu'nun muhtelif yerlerinde başta olmak üzere Hüdavendigâr Eyaleti dahilinde Karesi (Balıkesir), Kütahya ve Karahisar-ı Sahib sancaklarıyla Aydın Eyaleti'nde yerleşiklerdir. (Türkey, 2001, s. 253-254; Sümer, 1999, s. 436).

¹⁰ Aydın Valisi Süleyman Refet Paşa, Ocak 1855-Eylül 1856 tarihleri arasında görev yapmıştır. (Kuneralp, 1999, s. 26, 122).

¹¹ Cerid (Ceridî, Ceridler, Ceridli, Ceridlü, Cerid Perakendesî, Cerid Türkmanı) aşireti mensupları Anadolu'nun muhtelif yerleri başta olmak üzere Aydın Sancağı'nın Güzelhisar Kazası, Aydın sahilleri ile Saruhan Sancağı ve Adala ovasında yerleşik durumdaydı. (Türkey, 2001, s. 234-235).

¹² Aydın Valisi Mustafa Paşa, Mayıs 1857-Şubat 1858 tarihleri arasında görev yapmıştır. (Kuneralp, 1999, s. 26).

541 hane, 1578 kişi deftere yazılmıştır. Dolayısıyla önceki sayımda 266 hane ve 850 kişinin kaydedilmediği anlaşılmıştır. Hüseyin Efendi, meclise davet edilmiş olan aşiret bey ve reislerinden uygun olan yerleri tercih etmeleri halinde istedikleri mahallere iskân edileceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine yeni nüfus defterine aşiret bey ve reislerinin talepleri doğrultusunda kimin nereye iskân edileceği tek tek isimlerinin yanına yazılmıştır. Bu talepler doğrultusunda aşiret mensuplarının bazıları Nefs-i Kelas, Umurcalı ve Bakası köylerine yerleşmeyi isterken, bazı aşiret mensupları da kendileri için yeni köylerin kurulmasını talep etmiştir. Bunun üzerine meskûn olmayan, verimli ve boş araziler üzerine Hisar ve Çölhamid adında iki köy kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak Aydın Vilâyet Meclisi, Hisar adını Lütuf-i Mecid, Çölhamid adını ise İmâr-ı Cerid olarak değiştirmiştir. Yeni kurulacak köyler için 29 parça arsa 18.500 kuruşa satın alınmıştır. Kaza meclisi üyeleri, aşiret reisleri, mimar ve mühendislerden oluşan bir ekip tarafından satın alınan arsalar üzerinde geniş sokakları ve belli bir planı olan evlerden oluşan yeni köyler kurulmuştur. Kelas Kazası ile civar kazalar dahilindeki 382 hane aşiret mensubundan, 135 hane Nefs-i Kelas'a, 42 hane Bakası'ya, 70 hane Umurcalı'ya, 16 hane Lütuf-ı Mecid'e ve 68 hane ise İmâr-ı Cerid köyüne iskân edilmiştir. Kalanlar ise diğer köylere dağıtılmıştır. İskân memuru Hüseyin Efendi'nin gayretiyle aşiret mensupları için inşa edilen evlerin 200 kadarı tamamen bitirilmişdir. Kalan evlerin bir kısmının ise duvarları çöküşmüş ve üzerlerinin örtülmesi işleri devam etmekte iken Cerid aşireti Beyi Ali Bey'in iskâna karşı çıkması ve bazı aşiret mensuplarını örgütlemesiyle iş çıkmaza girmiştir. Aydın Valisi Mustafa Paşa, olayı araştırmak üzere Abdullah Ağa ve Hüseyin Bey'i görevlendirmiştir. Tahkikat memurlarının incelemeleri sonucunda Cerid aşireti Beyi Ali Bey ve akrabalarının elinde büyük miktarda boş arazi olduğu ve bunların hiçbir zaman kaydedilmediği anlaşılacak arazilerinin ellerinden gitmesinden korktukları, yerleşik ahali gibi asker vermeleri gerektiği ve inzibat altına alınacakları için diğer aşiretleri isyana kıskırtarak iskân çalışmalarını engellemeye çalıştıkları anlaşılmıştır. Bunun üzerine aşiret reisleri İzmir'e davet edilerek Aydın Vilâyet Meclisi'nde sorgulanmıştır. Aşiret reisleri iskân memuru Hüseyin Efendi'nin suçunun olmadığını ama Kelas Kazası'nın havasının kötü olması dolayısıyla buraya iskân edilmek istemediklerini beyanla kaza merkezine beş-on dakika mesafedeki araziye masraflarını kendileri karşılamak şartıyla yeni evler inşa edilmesi halinde iskâna razı olacaklarını beyan etmişlerdi. Hatta Vilâyet Meclisi, Cerid aşireti Beyi Ali Bey'e ait arazilere de hane inşa edilmesine karar vermiştir. İskân memuru Hüseyin Efendi alınan kararı tebliğ etmek ve iskân işine devam etmek üzere Kelas Kazası'na gelerek aşiret beylerini bir kez daha meclise davet etmiştir. Aşiret beyleri, Kelas'ın havasından şikâyet etmediklerini, kendilerinin kimseyle geçinemediğini ve bu yüzden eskiden olduğu gibi meskûn olmayan bir hayat sürmek istediklerini beyan ederek iskâna karşı olduklarını ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Kelas Kazası Meclisi tarafından 9 Mart 1857 tarihli bir mazbata düzenlenerek Aydın Vilâyeti'ne gönderilmiştir. Aydın Vilâyet Meclisi, 10 Nisan 1857 tarihli bir yazı ile iskânın "*kendini bilmez bazı aşiret mensupları*" tarafından engellenmeye çalışıldığını ifade ederek bir an önce iskânının bitirilmesini bildirmiştir. Bunun üzerine aşiret beyleri tekrar davet edilmiş, Saçlı aşireti¹³ ve diğer 14 parça aşiret reisleri davete icabet ederken Cerid aşireti itaat etmemekte direnmiştir. Davete icabet eden aşiret reisleri bir an önce hanelerine yerleşerek devlete itaat edecekleri ve uygunsuz davranışlarda bulunmayacaklarına dair söz ve senet vermişlerdi. Ayrıca iskân memuru Hüseyin Efendi, aşiretlerin ellerinde 139 parça ve 1800 dönüm arazinin bulunduğunu, bunların kayda geçirilmediği gibi son beş-on yıldır satış ve intikallerinin de yapılmadığını tespit

¹³ Saçkaralı, (Saçlı, Saçıkara, Saçkaralı, Saçkaralı, Saçkaraali) aşireti mensupları Anadolu'da muhtelif yerlerle birlikte Aydın ve Saruhan sancaklarında yerleşiktir. (Türkay, 2001, s. 544).

ederek hazırladığı defteri Vali Mustafa Paşa'ya takdim etmiştir. Hüseyin Efendi, iskâna dair raporunun sonunda Cerid aşireti dışındaki aşiretlerin iskânlarının tamamlandığını, ancak Cerid aşireti reislerinin ve mensuplarının kaçarak Rum yaylası denilen yere dağıldıklarını dolayısıyla bunların bey ve reislerinin bulunup zorla iskân edilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Her ne kadar iskân memuru Hüseyin Efendi, Cerid aşiretinin zor kullanmadan iskâna razı olmayacaklarını ifade etmiş olsa da Ekim 1857'de yazdığı ek raporda aşiret reisi Ali Bey'in aşiret mensuplarını kendi çiftliğine, Şeyhler ve Kırköy'e iskân etmek istediğini Aydın Vilâyet Meclisi'ne bildirmiştir. Hatta Ali Bey, bunun için fazla sayıda zaptiyenin bulunmamasını, birkaç zaptiye ve küçük bir memur ile iskân işini yürüteceklerini ifade etmiştir. İskân memuru Hüseyin Efendi, fazla sayıda zaptiye istihdam edilmesinin hazineye yük getirdiğini ve Aşiret Reisi Ali Bey'in iskâna muhalefet etmeyeceklerine dair söz vermesi ve aşiret mensuplarının da birbirlerine kefil olması dolayısıyla iskân işinin bu şekilde yürütülmesini tavsiye etmiştir. Daha önceki iskân planına göre Cerid aşireti 301 hane olup, bunlar Lütuf-ı Mecid, İmâr-ı Cerid, Kelas ve Umurcalı'ya inşa edilecek 140 haneye yerleştirilecekti. Bu hanelerin 50 tanesi tamamen bitirilmiş iken 90 tanesinin inşası da devam etmektedir. Rum yaylasına firar etmiş olan Cerid Aşireti mensuplarının iskândan kaçamayacaklarını anlamış olmaları nedeniyle yeniden iskân edilmek için razı olduklarını ifade eden Hüseyin Efendi, Cerid Ali Bey Çiftliği ile Şeyhler köyü civarında meskûn ahalinin ekili arazilerine hayvanlarıyla asla zarar vermeyeceklerine dair söz verildiğini ve buna karşılık olarak da bu iki köyün yakınlarında yeni köyler teşkil edilmemesi hususunda anlaşmaya vardıklarını belirtmişti. Bu hususta Aydın Vilâyet Meclisi'nin 26 Ekim 1857 ve Aydın Vilâyet Valisi'nin 16 Kasım 1857 tarihli yazıları Meclis-i Vâlâ'da görüşülerek alınan tüm kararlar uygun bulunmuştur. Meclis-i Vâlâ'nın 27 Kasım 1857 tarihli yazısında ise Cerid aşireti Reisi Ali Bey ve diğer ileri gelenlerin İzmir'e davet edilerek meclis huzurunda bir kez daha iskâna muhalefet etmeyecekleri ve iskân konusunda çıkacak her türlü sorunda kendilerinin şiddetli şekilde cezalandırılacaklarının yüzlerine okunması istenmiştir (BOA., İ. MVL. 384/ 6785, lef:1, 2, 3, 4, 5, 6 / 20 Aralık 1857). Yazışmalardan anlaşıldığı üzere Aydın Sancağı dahilindeki Cerid aşireti ile diğer 14 perakende aşiretin iskânı hükümetin merkeziyetçi yapmayı kurmak düşüncesinin bir sonucu olarak kesin surette gerçekleştirilmeye çalışılmıştı.

Aşiretlerin iskânları devam ederken eski alışkanlıklarını terk etmeleri kolay olmuyordu. Aydın Sancağı dahilinde Yenipazar Kazası'na iskân edilmiş olan Kuşçu aşiretinden¹⁴ Gedikoğlu Osman ve Kurtoğlu İbrahim ile bir grup aşiret mensubu Mayıs 1863 tarihinde Nazilli yolunda Kayserili Gerişoğlu İsviye ve Çukacı Miko'nun önünü kesmek, Hacı Karalı aşiretine¹⁵ mensup Eymiroğlu Hacı Hasan'ın ise evini basmak suretiyle bir miktar parayı ve eşyayı gasp etmişlerdi. Olayın duyulması üzerine Dallica Kazası müdürü harekete geçmiş ve çıkan silahlı çatışmada Gedikoğlu Osman yaralı olarak ele geçirilmiştir. Dallica Kazası meclisinde Hacı Halil ve Hacı Nasuh Ağaların huzurunda (18 Aralık 1863) yapılan sorgulamada Gedikoğlu Osman suçunu itiraf etmiştir. Her ne kadar sadece arkadaşlarından Kurtoğlu İbrahim'in ismini vermiş ise de daha sonra bunu inkar etmiş olmasından dolayı onun olaydaki rolü tam olarak anlaşılammıştır. Ceza Kanunu'nun 222. Maddesi gereğince 3 yıl hapsi lazım gelse de Kurtoğlu İbrahim Meclis-i Vâlâ'dan gelecek karara kadar serbest bırakılmıştır. Aydın Vilâyeti Valisi tarafından 29 Ocak 1864 tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen sorgu tutanakları ve meclis mazbatası Muhâkemât Dairesi'nde incelenmiş ve 18 Nisan 1864 tarihinde Gedikoğlu Osman'ın Ceza Kanunu'nun 62. Maddesinin eklerine göre "*dağlarda ve kırlarda silahla gezmek, yolcuları*

¹⁴ Kuşçu (Kuşçu Ceridi, Kuşçulu, Kuşçu Uşakları, Kuşçuoğlu) aşireti mensupları Anadolu'da muhtelif yerlerle birlikte Aydın ve Saruhan sancaklarında yerleşiktir. (Türkay, 2001, s. 473-474).

¹⁵ Hacı Karalı (Hacıkaralı, Hacıkara) aşireti mensupları Anadolu'da muhtelif yerlerle birlikte Aydın Sancağı'nda yerleşiktir. (Türkay, 2001, s. 337).

soymak” suçunu işlediği sabit görülmüştür. Bu suçun cezası ise kanunun 19. Maddesi gereğince “*küreğe konmak*” olup, cezasını çekmek üzere 15 sene müddetle Kıbrıs’a sürülmüştür. Firarda olan diğer arkadaşlarının ele geçirilmesinden sonra muhakeme edilerek olaydaki suçlarının ortaya çıkarılmasına ve gerekli cezaların verilmesine kadar Kurtoğlu İbrahim’in tahliyesinin kefil göstermek şartıyla uygun olduğuna karar verilmiştir (BOA., MVL. 667/26, 20 Nisan 1864).

Aşiretlerle ilgili en önemli sorunlardan birisi de *vergi meselesiydi*. Özellikle aşiretlerin yaylak ve kışlakları arasındaki yer değiştirmeleri bu sorunu daima güncel tutmaktaydı. Maliye Nezâreti tarafından Meclis-i Vâlâ’ya gönderilen bir yazıda Aydın, Saruhan, İzmir, Menteşe, Denizli, Kütahya, Hamid ve Karahisar-ı Sahib sancakları dahilinde olan ancak Zülkadriye mukataasından ayrılmış bazı aşiretlerden ağnam vergisi alınmadığı ifade edilerek ilk etapta 1845 senesinden itibaren beş yıllık daha sonra da 1850-1851 seneleri için de iki yıllık olmak üzere 120.000 kuruş vergi tahsil edilmesi istenmiştir. Hatta Mültezim Hacı Halil Efendi, 120.000 kuruş tutarındaki iki yıllık ağnam vergisinin tahsiline talip olmuştur. Fakat vergi nizamı gereğince ağnam vergisinin ilk sene emaneten tahsil edilmesi ve elde edilen gelir oranında daha sonraki yıllar için ise maktûen tahsili usulünün geçerli olduğuna vurgu yapılarak, 1851 senesinden itibaren ağnam vergisinin mültezimler tarafından tahsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle Maliye Nezâreti Meclisi tarafından müstakil memurlar tayin edilerek adı geçen sancaklardaki aşiretlerden verginin emaneten tahsili ve bir yıllık vergi oranının tespit edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca vergi tahsili mevsiminin de geçmiş olduğu ifade edilmiştir (BOA., İ. MVL. 184/5544, 8 Ekim 1850).

Aşiretlerin yaylak ve kışlaklar arasında sürekli yer değiştirmeleri vergilerinin toplanmasında büyük sorunların yaşanmasına neden oluyordu. Çünkü bir yerde vergi defterine kaydedilmiş aşiret vergi tahsili mevsiminde yerinde bulunamadığı için tahsilat mümkün olamıyordu. Bu durum hazinenin zor durumda kalmasına yol açıyordu. İşte bu gerekçeyle Aydın Vilâyeti Valisi İsmail Paşa¹⁶ tarafından aşiretlerin yaylak ve kışlak vergilerinin tahsilinin nasıl yapılacağı Sadrazamlığa sorulmuştu. Fakat gerekli cevap gelmediği için 25 Nisan 1868 tarihinde bir kez daha sorulmuş ve bunun üzerine Şûrâ-yı Devlet’te görüşülerek 5 Ocak 1869 tarihinde cevap verilmiştir. Esasında verginin meskûn aşiretlerden senelik 180 kuruş, göçebe-seyyar aşiretlerden ise dört sınıf hesabıyla 135 kuruş alınması gerektiği belirtilmişken; bunun aşiretler arasında haksızlığa neden olacağı düşünülerek, aşiretlerin meskûn oldukları yerdeki ahali gibi deftere kaydedilmeleri ve vergilerini de meskûn oldukları mahalde ödemelerine karar verildi. Bu durumun aşiretleri memnun edeceği ve göçebe aşiretlerin iskân edilmek için hevesli duruma gelmelerine de katkı sağlayacağına vurgu yapılmıştı. Ayrıca vergisini ödeyen herkese vergi tezkeresi verilecek ve aşiretler gittikleri yerde bu tezkereyi göstermek suretiyle yeni bir vergi ödemeyeceklerdi (BOA., ŞD. 1375/34, 24 Şubat 1869). Fakat vergi meselesi aşiretlerin sürekli yer değiştirmesinden dolayı bir türlü sonuçlandırılmıyordu. Bu nedenle 1870 senesinde Aydın Vilâyeti’ne kayıtlı olup da Konya ve Hüdavendigâr vilâyetleri dahilinde bulunan aşiretlerin iskânları ve vergilerinin tahsili hususunda yeni bir karar alınması gerekti. İskân edilmemiş aşiretlerin yaz ve kış mevsimlerinde dağınık ve perişan şekilde dolaştıkları, medeniyetten uzak bir hayat sürerek pek çok uygunsuzluğa ve asayişsizliğe neden oldukları, belli yerlerde iskân edilmeleri halinde hem vergi hususundaki karışıklığın ortadan kalkacağı hem de kendilerinin rahat bir yaşam sürecekleri gerekçesiyle göçebe aşiretler hakkında Aydın Vilâyet Meclisi’nde yapılması gerekli hususlar maddeler halinde şu şekilde ifade edilmiştir:

¹⁶ Vali İsmail Paşa, 16 Mart 1868-15 Temmuz 1869 tarihleri arasında görev yapmıştır. (Aydın Vilâyet Salnâmesi [R. 1307 / H. 1308], 2010, s. 81; Kunalalp, 1999, s. 26).

- Denizli, Buldan, Bozöyük ve Bodrum kazalarına kayıtlı 307 hane Durca Aşireti¹⁷ üzerinden aşiret namı kaldırılarak vergilerini Konya ve Hüdavendigâr vilâyetlerinde değil meskûn oldukları Aydın Vilâyeti'nde ödemeleri.

- Dağınık surette bulunan ve iskân edilen Köteklî Aşireti'nin Menteşe; İç-il perakendesî Zîyan nam-ı diğerk Göçekli ve Göçek Beylikli aşiretlerinin Denizli; Zeamet ve Zeamet Tekelisi aşiretlerinin Saruhan; Karamanlı, Kabaklı¹⁸ ve Ufak Buseli aşiretlerinin Karahisar-ı Sahib Sancağı'na yazılmış olan vergilerinin de Menteşe Sancağı vergisine dahil edilmesi.

- Akşehir, Antalya, Alaiye ve Yalvaç kazalarında bulunan Kocayusuflü, Erkekli ve Saçkaralı adlı aşiretlerin Denizli'ye yazılmış olan vergilerinin ise aşiretlerin meskûn oldukları kazalara kaydedilmesi.

- Durca Aşireti'nden olup Karahisar-ı Sahib'e bağlı Şeyhlü Kazası'nda bulunan 15 hanenin 5000 kuruşluk vergisinin bir kısmının düşürülerek burada veya bir başka yerde iskânları.

- Kızıl Işıklı Aşireti'ne mensup 250 hanenin ise Honaz Nahiyesi dahilinde bulunan Kurucaova ve Gürlek denilen mahallerde iskânları, bunun için devlete ait 9000 dönüm (90.000 kuruş kıymetli) arazinin parasız olarak verilmesi ve haneler inşa edilerek iki yeni köy kurulması.

- Durca Aşireti'ne mensup 30 hanenin Dere ve Teke adlı mahallerde bulunan devlete ait boş araziler üzerinde kurulacak köye yerleştirilmeleri.

- Kurulacak yeni köylere iskân edilecek aşiret mensuplarının, 3 sene öşür vergisinden muaf tutulmaları.

- Aynı usul ve uygulamaların İzmir ve Saruhan sancaklarındaki gayr-i meskûn aşiretlere de emsal tutulması.

Bu talep ve tavsiyeler 1 Kasım 1870 tarihli Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Meclisi'nde görüşülmüştür. Buna göre yukarıdaki istekler Konya Vilâyeti tarafından uygun bulunurken, Hüdavendigâr Vilâyeti'nden gelen cevabi yazıda Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda Durca Aşireti'ne mensup 65 hane bulunduğu, yapılacak nüfus ve emlak sayımından sonra belirlenecek vergi miktarının aşiretten tahsil edileceği bunun dışında vergilerinin indirilmesi veya başka bir sancak vergisine dahil edilmesinin uygun olmadığı bildirilmiştir. Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Meclisi ayrıca kurulacak yeni köylere iskân edilecek aşiret mensuplarına arazi ve emlak verilerek 3 yıl süreyle öşür vergisinden muaf tutulmaları taleplerinin ise Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olan Kırım, Çerkes ve Nogay muhacirlerine yapılan her türlü yardımın emsal tutulması gerektiği tavsiyesinde bulunmuştu. Çünkü muhacirler yukarıda ifade edilen Muhacir Nizâmname'sine (1856) göre 10 yıl müddetle tekalif ve aşar vergisinden muaf oldukları gibi bu hak daha sonra üç yıla düşürülmüş¹⁹ iken, bunun yanında ev, bağ, bahçe ve ziraat yapabilecekleri araziler kendilerine tapusuyla verilmekteydi.

Aydın Vilâyeti'nde meskûn ve gayri meskûn bulunan aşiretlerin vergilerinin tahsili ile iskân olunmamış aşiretlerin iskân edilmeleri hususundaki mazbataları, Maliye Nezâreti'nin tezkeresi ve Şûrâ-yı Devlet'in kararı Encümen-i Mahsus-ı Meşveret'te okunmuştur. Buna göre iskân edilmemiş aşiretlerin *perişanlıktan ve bedevî tarzda* göçebe bir hayat yaşamaktan kurtarılması gerektiği belirtilerek Kızıl Işıklı ve Durca aşiretlere devlete ait boş arazilerin ve

¹⁷ Durca veya Durcalı aşiretinin yerleşim alanları Kütahya Sancağı'nın Saray karyesidir. (Türkay, 2001, s. 290).

¹⁸ Kabaklı/Kabaklu aşireti mensupları Karahisar-ı Sahib Sancağı dahilinde Danişmendlü Kazası'nda iskân edilmiştir. (Türkay, 2001, s. 382).

¹⁹ Muhacirlerle 1856 tarihli ilk talimat ve düzenlemelerden sonra 12 Mayıs 1861 tarihli bir düzenleme yapılmıştır. Daha sonra Mart 1878 tarihli "Muhacir İskânına Dair Nizâmname Layihası" ve 4 Nisan 1879 tarihli talimâtname yayınlanmıştır. Son talimâtname aynıyla 1886-1887 tarihli olarak bir kez daha yayınlanmıştır. İlk nizâmnameye vergiden muafiyet 10 yıl iken bu muafiyet daha sonra üç yıla indirilmiştir. (Erdem, 2018, s. 42-51).

inşa edilecek evlerin parasız verilmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca aşiretlerin iskân mahallerini terk etmemeleri ve diğer göçebe aşiretlere iyi bir örnek olması için 3 yıl öşür vergisinden muaf tutulmaları kararlaştırıldı. Ayrıca Aydın ve Menteşe Sancağı'na iskân edilmiş fakat Konya ve Hüdavendigâr Vilâyeti'ne kayıtlı aşiretlerin kaydının düşürülerek vergilerini meskûn buldukları Aydın ve Menteşe Sancağı'nda ödemeleri; aynı şekilde Konya ve Hüdavendigâr Vilâyeti'ne iskân edilmiş ama Denizli Kazası vergisine yazılmış olan aşiretlerin de vergilerini meskûn oldukları Konya ve Hüdavendigâr'a eda etmeleri gerekiyordu (BOA., İ. MMS. 40/1640, 20 Kasım 1870). Ancak aradan geçen zamana rağmen Kızıl Işıklı ve Durca aşiretlerinin iskânları bitirilememişti. Denizli Mutasarrıflığı'ndan Aydın vilâyetine hitaben gönderilen 1883 tarihli yazıda Kızıl Işık ve Durca aşiretine mensup 215 nüfusun evlerinin yapılacağı ve 400 civarında aşiret mensubunun evlerinin inşaatlarının ise devam ettiği ifade edilerek iskânlarının zaman için de bitirileceği ifade edilmiştir (BOA., DH. MKT. 1342/17).

Aşiretlerin iskânlarından sonra yaylak ve kışlak vergilerinin tahsili meselesi hükümet ile mahalli idareler arasında sorun olmaya devam ediyordu. Aydın Vilâyeti'nden 20 Ocak 1884 tarihinde Maliye Nezâreti'ne gönderilen yazıda vilâyet genelinde aşiretlerin iskân olunduğu ancak bazı mahallerde kendilerinden yaylak ve kışlak vergisi alınması usulünün devam ettirildiği ifade edilerek bunun aşiretlerin iskânıyla elde edilmesi düşünülen amaçlara aykırı olduğu belirtilmişti. Vilâyetin yaylak ve kışlak vergisinden senelik olarak elde edilen gelir 259.681 kuruştur. Aşiretlerin büyük bir kısmı iskân edildiğinden bu meblağın iskân edilmeyen aşiretlerden 1884 senesinden itibaren tahsil edilmesi düşünülmüştür. Fakat Maliye Nezâreti'nin görüşü ve Şûrâ-yı Devlet'te yapılan müzakereler sonunda yaylak ve kışlak vergisinin tamamen kaldırıldığı ifade edilerek aşiretlerden bu ad altında vergi alınmaması bildirilmiştir. Ancak aşiret mensuplarının hayvanlarını miri ormanlarda otlatacakları için buna dair vergi ödemeleri gerekiyordu. Orman Nizamnâmesi'ne göre her sene başında köy muhtarı hayvanlarını miri ormanlarda otlatacakların ismini, hayvanlarının cins ve miktarını gösterir bir defter düzenleyecekti. Orman memurları bu deftere göre hayvanların ormanda nerede, hangi mevsimde ve ne kadar süreyle otlayacaklarını belirleyecekti. Hayvan sahipleri orman memurlarının belirleyeceği otlakiye vergisini ödemekle mükellef tutulacaktı (BOA., ŞD., 302/30, 12 Eylül 1884; BOA., İ. ŞD. 71/4162, 25 Ekim 1884)²⁰. Milas ve Bozöyük civarına iskân edilmiş 41 hane Çallı aşireti mensubu yaz mevsiminde Muğla'daki arazi ve bahçelerine gittiklerinden dolayı hayvanlarını Muğla ormanlarında otlatmak için izin istemişlerdi. Ancak ormanların zarar görmesi ve yangın çıkması ihtimali nedeniyle Muğla ormanlarında hayvan otlatmak yasaklanmıştı. Aşiret mensupları iskân edildikleri yerde yaz aylarında hayvanlarını otlatmak orman olmadığından hayvanlarının telef olacağını, derbentlerdeki zaptiyelerin Nezâreti altında bulunmak ve birbirlerine kefil olmaları şartıyla Muğla ormanlarını kullanmayı talep etmişlerdi. Ancak bu talebin aşiretlerin iskânı hakkındaki karara aykırı olduğu yani yaylak ve kışlaklar arasındaki göçün yasaklandığı hatırlatılarak aşiretlerin bu isteği uygun bulunmamıştır (BOA., DH. MKT. 1533/114, 16 Ağustos 1888).

Osmanlı Devleti, 1850'li yıllardan itibaren aşiretlerin iskânlarında zaman zaman mümkün mertebe karşılıklı diyalog ve tarafların memnuniyetini ön planda tutmuştu. İzmir ve Saruhan sancaklarında göçebe halde bulunan Çepni aşiretinin iskânı için erbab-ı vukuftan ve ahaliden oluşan bir komisyon teşkil edilmiştir. Komisyonun görevi iskân edilecek aşiret mensupları ile hükümet görevlileri arasındaki işbirliğini sağlamak suretiyle tarafların oybirliği ile karar almasını ve göçebe Çepni aşiretinin iskânını gerçekleştirmektir (BOA., ŞD. 1375/66, 22 Eylül 1870). Fakat bu teşebbüse rağmen Çepni aşiretinin Aydın Vilâyeti'nin Saruhan Sancağı'na bağlı

²⁰ Orman Nizamnâmesi, 14 Ocak 1870 tarihli olup ilgili kısımlar 13 ve 16. maddelerdir. (Düstür, 1289, s. 404-414).

Kırkağaç, Akhisar ve Bergama kazaları ile Hüdavendigâr Vilâyeti'ne bağlı Karesi Sancağı'nın Soma Kazası'nda dağınık halde ikamet ettikleri, şekavet ve eşkıyalık yapmak suretiyle yerli ahali ile sürekli sorun yaşadıkları şikâyet edilmekteydi. Bu şikâyetler üzerine Aydın Valisi Ahmed Hamdi Paşa²¹, Mayıs 1880 tarihinde bölgeyi gezmiş ve Karesi'ye bağlı Soma Kazası'nın vilâyet merkezi olan Bursa'ya 50 saat mesafede olduğunu, bu sebeple de Çepni aşireti mensuplarının civar mahallerden yaptıkları hayvan hırsızlığı ve gasp gibi şekavetlerinin önlenemediğini belirtmişti. Vali Ahmed Hamdi Paşa, 12 Mayıs 1880 tarihli yazısında Soma Kazası'nın Bergama, Kırkağaç ve Akhisar kazalarının arasında ve Aydın Vilâyeti'nin merkezi olan İzmir'e ise oldukça yakın olduğunu ifade ederek asayişin daha kolay sağlanabilmesi için Saruhan Sancağı'na bağlanmasını tavsiye etmişti (BOA., Y.A.HUS. 164/78; BOA., İ. DH. 806/65211, 15 Mayıs 1880). Vali Ahmed Hamdi Paşa'nın bu tavsiyesi dikkate alınarak Soma Kazası Saruhan Sancağı'na bağlandı. Fakat Aralık 1887 tarihinde kaza ahali emniyetin daha iyi sağlanacağını ifade ederek Kırkağaç ve Soma kazalarının Saruhan'a, Bergama'nın ise Karesi Vilâyeti'ne²² bağlanması için talepte bulundular. Bunun üzerine Şûrâ-yı Devlet tarafından Aydın Vilâyeti'nden görüş soruldu. Aydın Vilâyet Meclisi, Saruhan Sancak merkezi olan Manisa'nın Kırkağaç Kazası'na 12, Soma Kazası'na ise 14 saat mesafede olduğunu buna karşılık Bergama Kazası'nın İzmir'e 20 saat uzaklıkta bulunduğunu belirterek bu mahallerin birbirlerine şose yollarla bağlı olduğunu belirtti. Her ne kadar Soma Kazası, vilâyet merkezi olan Balıkesir'e 12 saat uzaklıkta olsa da iki mahal arasında dağ silsilesi bulunduğu ve bunun emniyetin sağlanmasına mani olduğuna vurgu yapıldığı gibi Soma Kazası'nın Saruhan'a bağlandıktan sonra ekonomik olarak geliştiği ve tekrar Balıkesir'e bağlanmasının yanlış olacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık Karesi Vilâyeti, Soma Kazası'nda iskân edilmiş olan Karaçam Çepni aşireti üyelerinin İvrendi, Balya ve Giresun taraflarında hayvan hırsızlığı, eşkıyalık ve katliam yaptıklarını, bunların önünün alınmadığı gerekçesiyle adı geçen üç kazanın Karesi'ye bağlanması hususunda ısrarcı olmuştur. Ancak yapılan tahkikat ve incelemeler sonunda Soma Kazası'nın Saruhan'a bağlanmasından sonra geçen zaman içinde ahali tarafından herhangi bir şikâyette bulunulmadığı ve Soma Kazası'nın artan ekonomik gelişmişliği dikkate alınarak Karesi Vilâyeti'nin talebi uygun bulunmamıştır (BOA., DH. MKT. 1471/10, 22 Aralık 1887).

Vali Ahmed Hamdi Paşa, aşiretlerin iskânını gerçekleştirmek için vilâyet dahilindeki gezisi sırasında 16 Kasım 1880 tarihinde Denizli Kazası'na teşrif etmişti. Bu ziyareti sırasında Kaza Kaymakamı Enis Bey'in başkanlığında aşiretlerin iskânları için bir komisyon teşkil ettirdi. Bu komisyonda 600 kuruş maaşla İskân Çavuşu olarak Ahmed Nüzhet Efendi ile komisyon emrinde üçer yüz kuruş maaşla da 6 nefer zaptiyenin yer alması kararlaştırıldı. Fakat Nisan 1881'de İskân Çavuşu Ahmed Nüzhet Efendi, üç aylık maaşını alamadığı gerekçesiyle yazdığı dilekçesinde iskânla ilgili de önemli bilgiler vermişti. İlk etapta göçebe aşiretlerin bey ve mensuplarıyla görüşülerek belli bir vergi ödemek koşuluyla kendilerine tahsis edilecek yerlere yerleşmeleri ve göçebe yaşam tarzından vazgeçmeleri teklif edilmiştir. Bu teklife karşı bazı aşiret mensupları hükümetle anlaşmak istediklerini belirttiler. Fakat bazıları da iskânın yarım

²¹ Vali Ahmed Hamdi Paşa, Aydın vilâyetinde 1871-1872, 1874-1875 ve 6 Şubat 1878-5 Ağustos 1880 tarihleri arasında olmak üzere üç farklı dönemde görev yapmıştır. (Aydın Vilâyet Salnâmesi [R. 1307 / H. 1308], 2010, s.81; Kunalalp, 1999, s.26); Ancak Kasım 1880 tarihinde Ahmed Hamdi Paşa'nın Denizli'yi ziyaret ettiği ve aşiretlerin iskânları için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır ki bu da görev süresinin 1880'lerin sonlarına doğru bittiğini göstermektedir. (BOA., ŞD., 1379/33).

²² 1864 yılında çıkarılan Vilâyet Nizâmnamesi ile eyaletler kaldırılıp "vilâyet" sistemine geçilmiştir. Karesi bu dönemde liva/sancak olarak Hüdavendigâr Vilâyeti'ne bağlanmıştır. Sonraki, 1880-1886/1888 arası dönemde yeni bir düzenlemeyle Hüdavendigâr Vilâyeti'nden ayrılan Karesi bu kez müstakil vilâyet olup bir Vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Daha sonra tekrar statüsü düşürülen Karesi 1886/1888-1909 arasında Hüdavendigâr'a bağlı sancak; 1909-1924 yılları arasında ise müstakil liva/sancak haline getirilmiştir. 1924 senesinde ise Balıkesir adıyla vilâyet olmuştur. (Sezen, 2006, s. 292).

kalması halinde yine aşiret beylerinin idaresinde kalacaklarını ve bu nedenle de zor duruma düşeceklerini ileri sürerek ilk etapta iskân fikrine karşı çıktılar. İskân Çavuşu Ahmed Nüzhet Efendi, ilk etapta 10 haneden 60 haneye kadar oluşturulacak köylerde 2000 kadar aşiret mensubunun iskân edilmesini planlamıştı. Bunun için Denizli ve Honaz kazası, Menteşe Sancağı'na bağlı Yarangüme ve Kızılcaölük ile Burdur Sancağı'na bağlı Karaağaç ve Kızılhisar'dan yapı ustaları tedarik etti. İskân işini kış ayının bitimi ve aşiretlerin yaylaya çıkma vakti olan Mart'tan önce bitirmek için hızlı şekilde köylerde iki haneden 20 haneye kadar evlerin inşasını gerçekleştirdi. Bunun üzerine Ahmed Nüzhet Efendi'nin komisyondaki görevi sona ermiştir. Fakat aşiretler iskân edilmemek ve yaylaya gitmek için bahaneler ileri sürdükleri için Mayıs ayının sonlarında iskân memuru bir bölük süvari askeri ile kazaya gelerek aşiretlere baskı yapmıştır. İskân memuru aşiretlerin iskânını gerçekleştirememiş ve evlerin inşası yarım kaldığı gibi göçebe aşiretler de dağlara-yaylaya giderek seyyar yaşamlarını devam ettirmiştir (BOA., ŞD. 1379/33, 19 Temmuz 1881). Dolayısıyla Ahmed Hamdi Paşa'nın valiliği esnasında komisyon marifetiyle başlattığı hane inşası ve aşiretlerin iskânı işi tam olarak gerçekleştirilememiştir. Aşiretlerin vilâyet genelinde iskân edilmelerine rağmen asayiş ve güvenliğin sağlanması hususunda tam olarak başarı elde edilememiştir. Özellikle eşkıyalık, şekavet ve gasp gibi suçları işleyen aşiret mensupları, vilâyet genelinde mahkemelerin yetersiz olmasından dolayı zamanında cezalandırılmıyorlardı. Vilâyetten 12 Temmuz 1883 tarihinde Adliye Nezâreti'ne gönderilen yazıda vilâyet merkezinde bir istinaf mahkemesi, her sancak merkezinde de birer bidayet mahkemesi bulunmasına rağmen bunların sayısının yeterli gelmediğine vurgu yapılmıştı. Yapılan değerlendirmelerin sonucunda üç sancakta bulunan bidayet mahkemesinde cinayet suçlarına bakacak yeterli sayıda müstantik memuru bulunmadığı tespit edilerek, biner kuruş maaşla üç yeni müstantik memurunun görevlendirmesi ve cinayet davalarının zaman geçirilmeksizin sonuçlandırılmasına karar verildi (BOA., İ. MMS. 77/3394, 19 Kasım 1883).

Aydın Vilâyet Valisi olarak Haziran 1883 tarihinde İzmir'e gelerek göreve başlamış olan Raşid Naşit Paşa²³, kısa bir araştırma ve incelemeden sonra vilâyetin asayişsizliği ve aşiretlerin yarattığı sorunlara dair 10 Ağustos 1883 tarihli bir rapor hazırlamıştır. Vilâyet dahilindeki sorunların kaynağının asker kaçaklarından, güvenliği sağlamakla yükümlü jandarma sayısının yetersizliğinden ve Yörük göçebe aşiretlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Özellikle göçebe aşiretlere mensup Yörük Osman ve Küçük Cerid gibi kişilerin eşkıyalık yaptıkları, kendi aşiretleri arasında gizlendikleri, aşiretlerin belirli bir yere iskân edilmemelerinden dolayı sürekli yer değiştirdikleri ve bu suretle güvenliğin sağlanmadığını ifade etmiştir. Vilâyet genelinde asayişin sağlanabilmesi için mutlak surette göçebe aşiretlerin iskân edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (BOA., İ. DH. 893/71084, 24 Ağustos 1883). Hatta yine aynı tarihlerde Aydın Vilâyeti'nden gönderilen bir mazbatada asayiş bozan unsurların başında bakaya ve asker firarilerinin gelmekte olduğu, sorunun çözümlenebilmesi için bu tarihten itibaren sekiz ay zarfında bakaya ve firari olanlar ile ekonomik gücü yerinde olanların bedel-i nakdi ödemek suretiyle askerlik yükümlülüğünden kurtulması tavsiye edilmişti. Bu surette bedel-i nakdi ödeyen bakaya ve firariler, eşkıyalık ve haydutluk yapmaktan vazgeçecektir. Vilâyetin yazısı Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülmüş, sürenin sekiz ay değil bir yıl olması kararlaştırılmıştır. Bedel-i nakdi ile hem hazinenin gelirinin artırılması hem de eşkıyalığın

²³ Vali Raşid Naşit Paşa, Haziran 1883-Eylül 1885 tarihleri arasında görev yapmıştır. (Kuneralp, 1999, s. 26; Bir başka kayıta ise Naşid Raşid Paşa (Hacı) şeklinde geçmektedir. Muhasebecilik, defterdarlık, mutasarrıflık, valilik, muhacirin komisyonu reisliği yapmış ve 23 Mart 1888 tarihinde ölmüştür. (Mehmed Süreyya, 1996, s. 1233); Aydın vilâyet salnamesinde ise Hacı Naşid Paşa'nın, 20 Temmuz 1883-28 Ekim 1885 tarihleri arasında görev yaptığı bilgisi vardır. (Aydın Vilâyet Salnamesi [R. 1307 / H. 1308], 2010, s. 81).

azaltılması düşünülmüştür (BOA., Y.MTV. 12/24, 24 Ağustos 1883). Bu konuda 19 Ocak 1884 tarihinde İzmir’de yayınlanan Impartial gazetesinde²⁴ bir yazı kaleme alınmıştır. Gazete haberine göre hükümet eşkıyalık ve haydutluk yapan asker ve aşiretlere karşı bazı tedbirler almış ve bunun sonucunda Yörük Osman gibi bu işle ün yapmış olan bazı suçluların idam ve hapsi gerçekleşmiştir. Suçluların şiddetli şekilde cezalandırılmasının diğer eşkıyaların Zeybek kıyafeti dahi giymeyi bırakarak esnafılık gibi işlerle meşgul olmalarına ve vilâyet genelinde güvenliğin sağlanmasına katkı sağladığı ileri sürülmüştür (BOA., Y.PRK.TKM. 7/29, 19 Ocak 1884).

Aydın Vilâyet Valisi olan Raşid Naşit Paşa 22 Şubat 1884 tarihli bir yazısında, aşiretlerin iskânı ve asker firarilerinin yakalanması amacıyla görevlendirildiğini ve dört ay gibi kısa bir sürede aşağıda da izah edildiği gibi 31.506 kişinin iskânını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Valiye göre vilâyetteki eşkıyalığın ve asayişsizliğin tek nedeni göçebe aşiretlerdir. Suça karışan aşiret mensupları takip edildikleri zaman kaçarak kendi aşiretlerine sığınmakta ve çadırlarında saklanmaktadır. Daha önce aşiretlerin iskânlarına defalarca müracaat edildiği halde vilâyet genelinde asayiş ve emniyet sağlanamamıştır. Çünkü eşkıyalığın tek sebebi Aydın Vilâyeti’ndeki aşiretler değil Hüdavendigâr, Konya ve Karesi vilâyetlerinde yaşayan aşiretlerdir. Çevre vilâyetlerde yaşayan aşiretler yaylak ve kışlakları arasındaki yolculukları sırasında civar mahallerdeki yerleşik ahalinin mal, mülk ve canına kastetmek suretiyle pek çok uygunsuzluğa neden olmaktadır. Bu nedenle bundan sonra Aydın Vilâyeti’ne gelecek aşiretlerin kabul edilmeyerek iskân mahallerine geri gönderilmesi ve aşiretlerin yaylaya çıkmalarının yasaklanması gerekmektedir. Böylece aşiretler iskân mahallerini terk edemeyeceklerinden asayışı bozan unsurlar da ortadan kaldırılmış olacaktır. Hatta göçebe aşiretlerin tamamının iskân edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Aydın Valisi Raşid Naşit Paşa, aşiretlerin iskânı sırasında asker kaçaklarının ele geçirildiğini ve bu sayede önemli bir sorunun da çözüldüğünü ifade etmiştir. Bu çalışmalar sonunda kur’a bakaya ve firarisi 644, redif bakaya ve firarisi 494 ve nizamiye firarisi 58 olmak üzere 1196 nefer ele geçirilerek askeriye teslim edilmiştir (BOA., Y.PRK.UM. 6/82, 30 Mart 1884). Vali Raşid Naşit Paşa’nın çabalarıyla R. 1299 / M. 1883 senesinin sonlarında aşiretlere karşı Aydın Vilâyeti’nde geniş çaplı bir iskâna girişilmiş (Ek 1) ve çalışmalar sonucunda 5 sancak dahilindeki 31 kaza ve nahiyede 6712 hane olmak üzere yukarıda da belirtildiği gibi 31.506 aşiret mensubu meskûn hale getirilmiştir (BOA., Y.PRK.UM. 6/74, 12 Mart 1884).

Tablo 1: 1883 senesinde Aydın Vilâyetinde iskân edilen aşiret mensuplarının sayısı

Sancak	İskân edilen hane sayısı ²⁵	İskân edilen nüfus
İzmir Sancağı	2010	9562
Saruhan “	2289	10076
Aydın “	1432	7360
Denizli	847	3794
Menteşe “	134	714
Toplam	6712	31506

Aydın Vilâyeti Valisi Raşid Naşit Paşa, aşiretlerin iskânına dair gönderdiği yazıdan kısa süre sonra (11 Eylül 1883) gönderdiği bir başka yazısında göreve başlayalı iki buçuk ay olmasına rağmen başlattığı çalışmaların başarıya ulaştığını, ilk etapta 30.000 civarında olan

²⁴ İzmir’de Fransızca olarak basılan Impartial gazetesi (1841-1912) haftada iki defa Çarşamba ve Cumartesi günleri yayınlamıştır. (Aydın Vilâyet Salnâmesi [R. 1307 / H. 1308], 2010, s. 82).

²⁵ Arşiv belgesinde İzmir ve Aydın sancaklarının hanelerinin yazımında yanlış yapılmıştır. Bu nedenle belgede toplam hane sayısı 6916 yazılmış iken evrak üzerinde yapılan kontrolde hane sayısı 6712 olarak tespit edilmiştir.

iskân edilen aşiret mensubu sayısının 46.780 kişiye ulaştığını belirtmiştir. Bunların da % 90'ı yeni inşa edilen hanelere yerleştirilmiştir. Raşid Naşit Paşa, böylelikle çok uzun zamandır göçebe (sahra-neverd) surette sefalet bir hayat yaşayan aşiret ahalsinin büyük bir kısmının güzel ve iyi köylere yerleştirildiklerini ve bunun da ahalinin gözünde devletin şarına yakıştığını belirtmiştir (BOA., Y.MTV. 12/50, lef:2).

Vali Raşid Naşit Paşa'nın görev yaptığı dönemde göçebe aşiretlerin iskânları devam etmiştir. 1885 senesine ait Aydın Vilâyet Salnâmesi'nde yer alan bilgilere göre 32.205'i kadın, 34.032'i erkek olmak üzere 66.237 kişi vilâyet dahilinde iskân edilmiştir (Ek 2). Bunlar için 9397 hane yapılmıştır. Aşiretler İzmir, Aydın, Saruhan, Denizli ve Menteşe sancakları dahilinde, 46 nahiye ve kazadaki, 2427 adet mevcut veya yeni oluşturulmuş köylere yerleştirilmişlerdi (Ek 3) (H.1302 / R.1300 Aydın Vilâyet Salnâmesi: 269-273). Ancak bunların bazıları iskân edildikleri mahalleri terk ederek göçebe yaşam tarzını devam ettirme teşebbüsünde bulunmuştur. Vali Raşid Naşit Paşa, Aydın, Konya, Hüdavendigâr ve Karesi vilâyetlerinde göçebe surette yüzbinlerce kişi bulunduğunu, bunların yaylak ve kışlaklar arasında dolaştıklarını, hatta bazen bir yerde birkaç gün kaldıklarını ifade ettikten sonra bu durumun vergi gelirlerinin azalmasına ve askerlikten kaçan kişi sayısının artmasına neden olduğunu belirtmiştir. Askerlik çağı gelmiş bu kişilerin kur'aları gıyaplarında yapıldığından silahaltına alınmaları mümkün olmadığı gibi bazıları ellerine silah alarak eşkıyalık yapmak üzere dağlara çıkmaktadır. Hükümet eşkıyalığı bitirmek üzere çeşitli önlemler almış ve yakalanan eşkıyaların çoğunun göçebe aşiretlere mensup asker kaçakları olduğu tespit edilmiştir. İşte bu gerekçelerle yetmiş bine yakın göçebe iskâna tabi tutulmuştur. Nüfus sayımları yapılmış, tarım ve ziraat yapabilmeleri için alet, edevat ve tohumla birlikte boş devlet arazileri muhacirlere olduğu gibi ücretsiz olarak verilmiştir. Bu yolla iskân edilenlerin üçte biri ziraatla meşgul olmaya başlamıştır. Fakat zaman zaman bazıları iskân mahallinden firar etmiş ise de yakalanarak diğerlerine emsal olmak üzere yine aynı mahallere tekrar yerleştirmişlerdi. Hükümet göçebelerin iskân sahalarını terk etmemeleri için ellerindeki çadırlara el koymuş, parça parça kesilen bu çadırlar parayla satılmıştır. Elde edilen paranın bir kısmıyla aşiret mensuplarının çocukları için mektepler inşa edilmişken bir kısmı da çadır sahiplerine verilmiştir (H.1302 / R.1300 Aydın Vilâyet Salnâmesi, s.268-271). Aynı şekilde Aydın Vilâyeti'nin Saruhan Sancağı'na²⁶ sınır olan ve Çepni aşireti mensuplarının bir kısmının yaylak ve kışlaklarının bulunduğu Karesi Vilâyeti'nde de 1882 senesinin sonlarında aşiretlerin iskânı gündeme geldi. Çepni aşiretinin neden olduğu zulüm, cinayet, eşkıyalık, hayvan hırsızlığı ve tarım alanlarına verilen zararın önlenmesi için devlete ait boş arazilerin parasız verilmesi ve çadırlarının toplatılması düşünüldü. Hatta 1845 senesinde Halep Sancağı dahilindeki Amikovası'nda Reyhanlu aşiretinin iskânı sırasında boş devlet arazilerinin parasız ve tapusuyla verildiği ifade edilerek aynı usulün Çepni aşireti için de benimsenmesi tavsiye edildi. Ayrıca muhacirlerin iskânın da olduğu gibi her hane bir çift kabul edilerek, toprağın verimine göre parasız verilecek 70 dönümden 100 dönüme kadar arazi parçasının 10 yıl satılmaması usulüne riayet edilmesi kararlaştırıldı. Böylelikle aşiretlerin vahşilikten kurtularak medeni yaşama uyum sağlamaları, hırsızlık ve eşkıyalığın son bulması, öşür ve diğer vergilerini ödemeleri ve bu suretle hazine gelirlerinin artırılması düşünülmüştü (BOA., ŞD., 1540/56, 10 Şubat 1883; BOA., İ. ŞD., 63/3646, 15 Şubat 1883)²⁷.

²⁶ Çepni aşiretinin neden olduğu eşkıyalık hareketlerini yok etmek ve bu işe sebep olanlarını yakalamak üzere Saruhan'a Alaybeyi kumandasında 68 kişilik bir zaptiye birliği gönderilmiştir. (BOA., ŞD., 268/23, 22 Temmuz 1878).

²⁷ 1879 tarihli muhacir talimâtnameğine göre verilecek arazi miktarı bir hanenin nüfusuna göre 20 dönümden 50 dönüme kadar olacaktır. (Erdem, 2018, s. 51).

Muhacirlerin iskânı sırasında kendilerine verilecek ev, arazi, vergi ve askerlik muafiyeti²⁸, hayvan ve ziraata dair diğer alet ve edevatın geciktirilmemesi, yeni teşkil edilen köylere ne isim verileceği ve köylerde görev yapacak imam ve muhtarların mühürlerinin zamanında gönderilmesi hususu 31 Ağustos 1881 tarihli ferman ile bütün memurlara bildirilmiş ve bu tarihten itibaren bu usule uygun hareket edilmişti. Memleket genelinde aşiretlerin iskânı gündeme geldiğinde de aynı usullerin geçerli olduğu 29 Mayıs 1887 tarihli bir yazı ile duyurulmuştu. Aralarında Aydın'ın da bulunduğu vilâyetlere hitaben gönderilen yazıda aşiretlerin iskân edildiği köy ve mahallerde her türlü tedbirin alınması ve yukarıda zikredilen fermana uygun olarak hareket edilerek muhacirlere verilen tüm hakların aşiretlere de uygulanması bildirilmiştir (BOA.,DH. MKT. 1423/33, 29 Mayıs 1887). Muhacirlere verilen en önemli muafiyetlerden birisi yukarıda da izah edildiği gibi verginden 10 yıl muaf olmalarıydı. Buldan Kazası'na iskân edilmiş muhacirlerin muafiyetlerinin bittiği ve Mart 1892 tarihinden itibaren diğer ahali gibi yıllık vergilerini ödemeleri gerektiği bildirilmiştir. Bu uygulama aynıysa aşiretler için de geçerliydi (BOA., İ. DH. 1298/33, 18 Ekim 1892).

Hükümet özellikle aşiretlerin iskânı geciktiği için *asker almada sorun* yaşıyordu. Serasker Rıza Paşa, 12 Mayıs 1894 tarihli bir yazısında Aydın Vilâyeti'nde aşiretlerin iskânı işinin bitirilemediğini bu nedenle asker almada bir karmaşanın ve gecikmenin yaşandığını ifade etmişti. Serasker Rıza Paşa'nın bu yazısı üzerine Aydın Vilâyeti'ne gönderilen 6 Haziran 1894 tarihli yazıda iskânın bir an önce bitirilmesi istenmişti (BOA., DH. MKT. 245/69). Aşiret mensuplarının toplu halde değil parçalara ayrılarak yerleştirilmeleri, daha sonra da yeni bir nüfus sayımı yapılması ve askerlik işlemlerinde ise bu defterlerin esas alınması istendi. Ama Musalı aşireti²⁹ mensupları 1889 senesinde Akhisar, Gördes ve Marmaracık'ın 12 ayrı köyüne iskân edilmiş olmalarına rağmen toplu halde eski mahallerine kaydedilmişlerdi. Bu durum askerliği gelmiş olan aşiret mensuplarının yerlerinde bulunamamasına neden olduğu gibi idari olarak da tek bir muhtarlığa bağlanmışlardı. Akhisar Kazası Meclisi, 17 Ağustos 1894 tarihli bir yazı ile 12 ayrı köye yerleştirilmiş Musalı aşireti için her köye bir muhtar tayini ve askerlik işlerinin de bu köylerin esas alınarak yapılması gerektiğini bildirmiştir (BOA., ŞD., 1392/10). Hükümet askere alınacak aşiret mensuplarını kolaylıkla tespit etmek için iskân işine önem verse de yerel idarecilerin bu işten rüşvet yoluyla menfaat elde etmelerinin önüne geçemiyordu. Köyceğiz'de yerleşmiş olan Tahtacı ve Yörük taifesinden 170 kişinin nüfus sayımı sırasında göçebe olduklarından yerlerinde bulunmadıkları hatta rüşvet alan kaza nüfus memuru ve tahrirat katibi tarafından gizlendikleri anlaşılmıştı. Fakat yapılan tahkikat sonucunda bu kişilerin suçları sabit iken Menteşe Mutasarrıfı Hıfzı Paşa tarafından Jandarma Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin Bodrum, Cemal Çavuş'un ise Marmaris hapisane gönderildiği anlaşılmıştır (BOA., DH. MKT. 2520/31, 8 Ağustos 1901). Yine 1884 senesinde Ödemiş'in Yusufdere Köyü'ne bir saat mesafedeki Tekbıçaklar adlı yere iskân edilmiş olan Karacakışla, Zeamet ve Kocayusuflü aşiretine³⁰ mensup 20 hane, tek bir muhtar tarafından idare edildiklerinden dolayı sorun çıktığını ileri sürerek Teshiliye adıyla ayrı bir köy ve muhtarlık haline getirilmelerini talep etmişlerdi (Ek 4). Ancak 3. Ordu Komutanlığı askerlik işlerinde sorun çıkacağı gerekçesiyle bu talebin reddini bildirmiş ve ıslahat komisyonu kararıyla talepleri

²⁸ Muhacirlerin askerlikle ilgili muafiyetleri hususunda 30 Ocak 1888'de yeni bir karar alınmıştır. Buna göre Kırım Savaşı sonrası gelen muhacirlerin 25 yıllık muafiyetlerinin dolduğu ve 1888 senesinden itibaren askerliğe tabi oldukları; bunların dışında kalan Yunanistan, Rusya, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Rumeli-i Şarki'den gelen muhacirlerin ise 10 yıl askerlikten muaf olmaları ve hicret tarihlerinden itibaren süresini dolduranların askerlik hizmetine tabi olacakları ilan edilmiştir. (BOA., İ. MMS. 95/4049).

²⁹ Musalı (Musalu, Musalar, Musalu Türkman) aşireti mensupları Anadolu'da muhtelif yerlerle birlikte Saruhan Sancağı'nda yerleşiktir. (Türkey, 2001, s. 507-508).

³⁰ Kocayusuflü nam-ı diğer Buhurcu aşireti mensupları Saruhan ve Kütahya sancaklarında yerleşiktir. (Türkey, 2001, s. 455).

reddedilmiştir (BOA., DH. TMIK.S. 52/54, 19 Nisan 1904; BOA., ŞD., 1420/18, 28 Mart 1905). Aynı şekilde 1883 senesindeki iskân sırasında Tire'nin Dağbeyi Köyü civarında Selatin Boğazi denilen yere yerleştirilmiş olan Tekeli aşireti³¹ mensupları köy merkezine iki saat mesafede buldukları, idari işlerde ve vergilerinin tahsilinde zorluk yaşadıkları gerekçesiyle Eminboğazi adıyla yeni bir köy teşkil edilmesini talep etmişlerdi. Bu talep üzerine Tire Kaymakamlığı ve İzmir fırka-i askeriyesi güvenlik, vergi tahsilatı, askerlik ve diğer idari işlerde görülecek kolaylıklar nedeniyle bu talebin uygun olduğuna dair görüş bildirmiştir (BOA., DH. MKT. 2639/73, 25 Ekim 1908).

Aydın Vilâyeti'nde aşiretlerin iskânı tüm hızıyla sürmekte iken Burdur ve Karahisar sancaklarında iskân yapılmadığından aşiretler göçebe yaşam tarzını devam ettirmekteydi. Vilâyetten gönderilen yazıda bu iki sancağın Denizli Sancağı'na sınır olması nedeniyle burada iskân edilmiş aşiretlere kötü örnek oluşturdukları ve aşiretlerin eski göçebe hayatlarına dönmelerini teşvik edeceği gerekçesiyle gerekli önlemlerin alınması istenmiştir (BOA.,DH. MKT. 1374/85, 27 Ekim 1886). Yine Menteşe Sancağı'na iskân edilmiş bazı aşiretlerin iskân mahallerini terk ederek eşkıyalık ve şekavete başladıkları, Menteşe Mutasarrıfı'nın olaya kayıtsız kalarak gerekli tedbirleri almadığı şikâyet edilmiştir (BOA., DH., MKT. 1452/117, 5 Ekim 1887). İzmir'in Ayazmend Nahiyesi'ne iskân edilmiş olan Kızanlık muhacirlerine tahsis edilmiş olan miri arazilere civardaki Yedi Mahalle Yörükleri tarafından müdahale edildiği, bu durumun muhacirlerin sefaletе düşmelerine ve mağdur olmalarına sebebiyet verdiği bildirilmiştir (BOA., DH., MKT. 1409/107, 4 Nisan 1887). Aynı şekilde 1882 senesinde İzmir'in Seydiköy Nahiyesi'nin Karapınar Köyü'ne iskân edilmiş olan Arablı/Araplı aşiretine³² verilmiş ve üzerinde ziraat yapılan 200 dönüm araziye Develi ve Bulgurca mutasarrıfları tarafından el konulduğu ve aşiret mensuplarının zaruret ve sefaletе düştükleri şikâyet edilmişti (BOA., BEO. 523/39174, 27 Kasım 1894). Manisa'nın Telekler Köyü ahalisi ise tasarruf ettikleri emlak ve arazilerine Şaharlar Köyü'ne iskân edilmiş olan Yörük aşireti mensuplarının saldırdığını ve mülklerine zarar verdiğini ileri sürerek şikâyet etmişti. Yapılan tahkikat sonrası aşiretlerin yerli ahalinin mal ve mülküne zarar verdiği tespit edilerek, bu tür davranışlardan uzak durmaları konusunda uyarılmışlar ise de Telekler Köyü imamı ve ahali vekili Ömer bir kez daha Yörük aşireti mensuplarından davacı olmuşlardı (BOA., DH. MKT. 504/5, 15 Mayıs 1902). Ortakçı Köyü ahalisi ise Aydın yaylalarına iskân edilen aşiretlerin kendi arazilerine yerleştirildikleri gerekçesiyle şikâyetçi olmuştu (BOA., DH. MKT. 1359/75, 10 Ağustos 1886).

Bir başka hadise ise iskân edilen Yörük köylerine eşkıyaların saldırısıydı. Mesela Söke ve Çine kasabalarındaki Yörük köylerine 200 kadar eşkıyanın saldırdığı ihbar edilmişti. Ferik Mehmet Şakir Paşa tarafından yapılan soruşturma sonucunda haberin asılsız olduğu, 18 Mart 1900 tarihinde Beşparmak Dağı civarında Yörük Beygiroğlu Mehmet ve beş arkadaşının dört kişilik silahlı bir eşkıya gurubuyla karşılaştıkları ve çıkan çatışmada birisinin ölü geçirildiği anlaşılmıştı. Ölü ele geçirilen kişinin ise cinayet suçundan dolayı Yunanistan'a firar etmiş olan Hıristiyan ahaliden olduğu tespit edilmişti. Ferik Mehmet Şakir Paşa, kendisinin Aydın Sancağı'na tahkik için gideceğini, aşiretlerin ve ahalinin güvenliği için de jandarma müfrezesine nizamiye askeri ilave ettirdiğini bildirmişti (BOA., Y.PRK.ASK. 160/7, 3 Nisan 1900). Harameyn aşiretine mensup Karakeçili Molla İbrahim, çadırının Kızılkeçili aşiretine mensup Ali Molla

³¹ Tekeli (Teke, Tekeler, Tekelü, Tekelü Yörükânı, Tekelüoğlu) aşireti Anadolu'da muhtelif yerlerle birlikte Aydın (Bozdoğan Kazası), Menteşe (Mazon, Sobice kazaları), Sığla (Söke Kazası) ve İzmir (Bergama Kazası) sancaklarında yerleşiktir. (Türkey, 2001, s. 611).

³² Arablı/Araplı (Arab, Arablu, Arablar) aşireti mensupları Anadolu'nun muhtelif yerleriyle birlikte Aydın, Menteşe ve Saruhan sancaklarında yerleşiktir. (Türkey, 2001, s. 176); 19. Yüzyılın ikinci yarısında Salihli civarında oturmaktaydılar. (Sümer, 1999, s. 436).

tarafından basılarak kızı Sultan'ın kaçırıldığı, diğer kızının yaralandığı, mal ve mülkünün çalındığı gerekçesiyle şikâyetçi olmuştu. Yapılan tahkikat sonucunda olayın Molla İbrahim'in iddia ettiği gibi olmadığı, kızı Sultan'ın kendi isteğiyle Ali Molla ile kaçtığı ve kendilerini takip eden jandarma kuvvetinden korktukları için de Uşak Kaymakamlığı'na teslim oldukları anlaşılmıştır (BOA., DH. MKT. 1141/41, 8 Nisan 1907).

Aşiretlerin iskânıyla birlikte idari alanda da bir takım değişiklikler oluyordu. Yukarıda izah edildiği gibi Soma Kazası, 1880 senesinde Karesi'den ayrılarak Aydın Vilâyeti'ne dahil edilmişti. Yine 1870 senesinde Aydın Sancağı'na iskân edilecek aşiretler için yeni baştan kurulacak köylerin birisinin adının Feyz [Fezziye] diğerinin ise Bereket [Bereketli] olmasına karar verilmişti (BOA., İ. MMS. 40/1640, 20 Kasım 1870)³³. Fakat 1886 senesinde Aydın Vilâyeti'nin Saruhan Sancağı dahilindeki Palamut Nahiyesi'nin Arpaderesi mevkiine iskân edilen Karabağcı³⁴ aşiretine mensup 40 hane ve 177 nüfustan ibaret köyün adı da Bereket olarak tesmiye edildi. Köy civarında birbirine bir saat mesafede üç farklı köy bulunduğu, ancak aşiret mensupları için yeni bir köy kurulmasının uygun olduğu belirtilmiştir (BOA., DH. MKT. 1350/47, 13 Haziran 1886; BOA., İ. DH. 994/78504, 23 Haziran 1886; BOA., DH. MKT. 1358/86, 3 Ağustos 1886). Yine Karabağcı aşiretine mensup 29 hane ve 170 kişinin iskânı sonucu Manisa'da Otmanlar adıyla bir köy teşkil edilmişti. Yeni kurulan köyün civarda bulunan diğer köylere bir buçuk iki saat uzaklıkta olması nedeniyle birleşik halde idaresinin mümkün olmadığı bu nedenle yeni bir köy olarak teşkil edilmesi 23 Mayıs 1889 tarihinde Aydın Vilâyeti tarafından Şûrâ-yı Devlet'e bildirilmişti. Yapılan değerlendirmeler sonunda yeni kurulan köyün adının Otmanlar olmasına ferman verildi (BOA., DH. MKT. 1644/42, 30 Temmuz 1889; BOA., DH. MKT. 1648/52, 15 Ağustos 1889). Görüldüğü gibi Karabağcı aşireti mensupları belirli gruplar halinde Manisa'nın farklı noktalarına iskân edilmişti. Bu devletin eskiden beri uyguladığı ve aşiretlerin ileri de güçlük çıkarmaması için parçalara ayrılarak yerleştirme politikasının bir uygulamasıydı. Bununla ilgili bir yazıda Aydın Vilâyeti dahilinde Soma Kazası'nın köylerine ayrı ayrı yerleştirilmiş olan aşiret mensuplarının bir mahalle ve köyde birleşmek istedikleri anlaşılmaktadır. Hükümet tarafından gönderilen 13 Kasım 1891 tarihli yazıda aşiretlerin parçalanarak iskân edilmeleri sonucu elde edilen huzur ve güvenliğin bozulacağı gerekçesiyle bu talebin reddedildiği bildirmiştir (BOA., DH. MKT. 1889/32). Ayrıca hükümet aşiretlerin iskân mahallerini her ne sebep olursa olsun terk etmemesi için gerekli her türlü tedbiri alıyordu. Kızıl Keçili aşireti³⁵ mensupları Denizli Sancağı'na bağlı Zeytinköy civarındaki Gökpinarbaşı adlı yere iskân edilmişlerdi. Fakat bir süre sonra içme sularının kesildiği gerekçesiyle iskân yerlerini terk etmek ve eski meralarına yerleşmek istemişlerdi. Yapılan incelemede aşiret mensuplarının suyunun Sarıoğlu Mehmet tarafından kesildiği ve bu gibi sorunların bahane edilmesi için de Meclis-i İdare sabık azası Kayalıoğlu Hacı Ahmet Efendi'nin ahaliyi kışkırttığı anlaşılmıştır (BOA., BEO. 150/11228, 5 Şubat 1893).

Aynı şekilde 1886 senesinde Çine Kazası'na bağlı Bedirler Köyü civarına Çakal aşireti³⁶ mensubu 37 hane iskân edilmiş ve yeni teşkil edilen köyün adı Orhaniye olarak tespit edilmişti (BOA., İ. DH. 990/78213, 16 Mayıs 1886; BOA., DH. MKT. 1355/90, 15 Temmuz 1886). Fakat

³³ Arşiv belgesinde Feyz ve Bereket diye geçen köylere zaman zaman muhacir iskânı da yapılmıştır. Köylerin ismi ise Fezziye ve Bereketli olarak geçmektedir.

³⁴ Karabağcı aşireti belge özetlerinde zaman zaman Karayağcı şeklinde verilmiştir. Fakat Karabağcı aşireti mensupları cemaatler şeklinde İzmir Kazası (Sığla Sancağı), Bergama Kazası, Manisa ve Gördes kazalarıyla Kütahya Sancağı dahilinde yerleşmiş olup, Yörükân taifesindedir. (Türkey, 2001, s. 392).

³⁵ Kızıl Keçili (Kızılkeçilü, Kızılkeçiler, Kızılkeçili nam-ı diğer Havnalar) aşireti mensupları muhtelif yerlerle birlikte Denizli Kazası'nda yerleşiktir. (Türkey, 2001, s. 451); 19. Yüzyılın ikinci yarısında Selinti-Kula nahiyesinde oturmaktaydılar. Aslen Menteşeli olan Kızıl Keçililerin mühim bir kısmı Bursa Uludağ ve Edremit civarına yerleşmiştir. (Sümer, 1999, s. 436).

³⁶ Çakal (Çakallar, Çakallı, Çakallu, Çakal Türkman) aşireti muhtelif yerlerde yerleşiktir. (Türkey, 2001, s. 243-244).

Teşkil-i Vilâyet Nizâm-nâmesi'ne göre 50 hane bir mahalle veya köy olarak teşkil ediliyordu. Aydın Vilâyeti'nden yazılan 3 Mayıs 1894 tarihli yazıda Çine'nin Bungeldik mevkinde iskân edilen 37 hane ve 191 nüfusa sahip Çakal aşireti mensuplarının son derece güzel evler inşa ettikleri, ziraat ve tarımla meşgul oldukları ve köylerinin adının Orhaniye olarak tescil edilmesi istenmiştir (BOA., ŞD. 1392/6, 16 Mayıs 1894; BOA., İ. DH. 1313/56, 20 Haziran 1894; BOA., BEO. 427/31972, 27 Haziran 1894; BOA., DH. MKT. 237/10, 12 Temmuz 1894). Yine İzmir'in Bayındır Kazası dahilinde iskân edilen aşiretler için yedi köy teşkil edilmişti. Bayındır Kazası tarafından gönderilen 4 Eylül 1887 tarihli yazıda yeni kurulan köylere Çiftçigediği, Karaveliler, Karaburgaz, Manastır, Marmarat, Osmanlar ve Tokatbaşı adlarının verildiği bildirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda 12 Şubat 1888 tarihli bir yazı ile köy adları uygun bulunmuştu (BOA., ŞD. 1383/26, 26 Ekim 1887; BOA., DH. MKT. 1470/80, 21 Aralık 1887; BOA., DH. MKT. 1484/100, 12 Şubat 1888). Buldan Kazası'nda muhacirler ve Akdağlı aşiretine mensup ahali aynı yaylaya iskân edilmiştir. Vilâyetten gönderilen yazıda yeni kurulan köyün Buldan'a bir buçuk, Nazilli ve Alaşehir'e onar saat mesafede olduğu ifade edildiği gibi yeni teşkil edilen köye Salihler isminin verilmesi istenmiştir (BOA., İ. DH. 1298/33, 18 Ekim 1892). Vilâyetin bu kararı uygun bulunduğu gibi, vilâyet dahilinde muhacirlerin hangi mahallere ve köylere iskân edildiklerinin tespit edilerek sancak, kaza ve nahiyelere uzaklıklarını gösterir bir haritanın yaptırılarak gönderilmesi istenmiştir (BOA., DH. MKT. 2023/127, 22 Kasım 1892). İzmir'in Seydiköy Nahiyesi'nin Gölova Köyü'ne iskân edilen Karatekeli aşireti³⁷ mensupları hayvanlarını otlatmak için meraları olmadığından köylerine yakın mesafede bulunan taşlık 500 dönüm arazinin kendilerine tahsisini talep etmişlerdi. Yapılan değerlendirme ve inceleme sonucunda Kulekapısı, Sazpınar, Egercigediği, Gölova, Kızılbel ve Sarnıçlı Derbendi arasında kalan devlete ait 2000 dönüm arazinin boş olduğu ve bunun 500 dönümünün hayvanların otlatılabilmesi için köy ahalisinin tasarrufuna verilmesi uygun bulundu. Ayrıca kalan arazi de 2000 kuruş bedel-i misl ve senelik 100 kuruş bedel-i öşür karşılığında köy ahalisinin tasarrufuna bırakıldı (BOA., BEO. 707/53025, 25 Kasım 1895). Tüm çabalara rağmen hükümet aşiretlerin iskânı işini bitirememişti. Hükümet tarafından ordu-yı hümayunlara gönderilen 9 Mayıs 1895 tarihli bir yazıda iskân edilmemiş aşiretlerin nerelerde bulunduğu, nüfuslarının ne kadar olduğu ve hangi aşiretlerin iskâna tabi tutulmadıklarının tespiti için erkân-ı harbiye zabitanı mensuplarından birer komisyon teşkili talep edildi. Komisyonun görevi kendi sorumluluk alanlarında iskân edilmemiş aşiretlerin tespitini yapacaktı (BOA., İ. DH. 1335/29, 9 Temmuz 1896; BOA., DH. MKT. 2076/74, 29 Temmuz 1894). Bu yazı üzerine ülke genelinde komisyonlar teşkil edilmiştir. Komisyonlarda yer alan erkân-ı zabitanlara rütbelere göre aldıkları maaşın bir misli zam yapılması öngörülmüştü. Fakat bir süre sonra zabitanların zamlı maaşlarının vilâyetlerde hangi kalemlerden ödeneceği sorunu ortaya çıktı. Mesela Manastır Vilâyeti adına komisyonlarda görev yapan Şevki Bey'in zamlı maaşının nereden ödeneceği sorulmuş ve bunun vilâyet sandıklarından ödemesi gerektiği bildirilmiştir (BOA., DH. MKT. 2364/40, 24 Haziran 1900).

Aşiretlerin iskân edildikleri alanları terk etmelerini önlemek için zaptiye kuvvetlerinin sayısının artırılması gibi yöntemlere başvurulmuştur. Bu bağlamda olmak üzere Konya Vilâyeti'nden gönderilen bir yazıda Aydın ve Teke sancaklarında iskân edilmiş aşiretlerin ilkbahar mevsiminde Burdur Sancağı'na bağlı Karaağaç-ı Gölhisar ve Gölhisar-ı Hamid kazalarındaki yaylaklarına gidip gelirken yerleşik ahalinin tarım ürünlerine zarar verdikleri ve çeşitli sorunlara neden oldukları belirtilerek, aşiretlerin şekâvetini önlemek için Burdur

³⁷ Karatekeli (Karateke, Karatekelü) aşireti Aydın ve Saruhan sancağının muhtelif yerlerinde yerleşiktir. (Türkey 2001, s. 417).

Sancağı'ndaki zaptiye sayısının yetersiz olduğu ve müstakil bir memurun idaresinde 40-50 civarında yeni zaptiye istihdam edilmesi talep edilmiştir. Konya Valisi³⁸, Burdur Sancağı meclisinin 40.000 kuruş masrafla zaptiye istihdam etmek istediğini içeren mazbatayı Meclis-i Vâlâ'ya takdim etmiştir (BOA., A. MKT. NZD. 78/68, 17 Kasım 1852).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde, kuruluştan itibaren göçebe aşiretlerin yaşam tarzlarıyla ilgili herhangi bir sorun olarak görülmez iken, devletin idari, siyasi, askeri ve ekonomik durumunun bozulmasıyla birlikte bu anlayış değişmiştir. Çünkü devlet, göçebe aşiretlerden vergi, askerlik ve güvenlik meselesinde yeterince yarar sağlayamaz hale gelmiştir. Devlet, aşiretlerin yarattığı bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere 17. yüzyıldan itibaren zorunlu göç ve iskân politikasını içeren sert önlemler almaya başladı. Fakat yine de aşiretlerin yarattığı askerlik, vergi ve asayişin bozulması gibi sorunlar kısa zamanda ortadan kaldırılamadı. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve sonrasında başlatılan merkezîyetçi yapıyı kurma çabalarıyla birlikte aşiretler sorunu tekrar gündeme geldi. Bu süreçte göçebe aşiretlerin büyük bir kısmının yaylak ve kışlak olarak kullandıkları Aydın Vilâyeti'nde yüzyılın ikinci yarısında iskân çalışmalarına hız verildi. İskân edilen aşiret mensuplarının yerlerini terk etmemeleri için gerekli tedbirler alındı. Devlet, bu süreçte muhacirlere karşı izlediği ücretsiz ev, emlak ve arazi tahsisi ile vergi ve askerlikten belli bir süre muaf tutma politikasını aynı şekilde göçebe aşiretlere de uyguladı. Buna rağmen göçebe aşiretlerin geçmişten gelen yaylak ve kışlaklar arasındaki serbest yaşam tarzından ve eski alışkanlıklarından vaz geçmeleri kolay olmadı. Fakat Aydın Vilâyeti'nde göçebe aşiretlere karşı yürütülen sıkı takip süreciyle birlikte kısa zamanda iskân büyük oranda başarıya ulaştı. Bu bağlamda olmak üzere vilâyet dahilinde yeni köy ve nahiyeler teşkil edildi. Devletin aşiretlerin iskânından en önemlisi beklentisi onların gayri medeni yaşam tarzından kurtarılarak medeni yaşam tarzına uyum sağlamalarını temin etmektir. Bu nedenle iskâna tabi tutulan aşiret mensuplarının yerlerini terk etmelerini önlemek için vergi ve askerlik muafiyeti, ev, arazi ve tarım araç-gereci verilmesi gibi tedbirler alınırken, çocukların eğitimi için de mektep yapılması gibi bir takım imâr faaliyetlerine girişilmiştir. Yine iskâna tabi tutulan aşiretlerin birlikte hareket etmesini ve devlete karşı bir güç oluşturmalarını önlemek için eskiden beri olduğu gibi aşiret mensupları küçük parçalar halinde Aydın Vilayeti'nin farklı noktalarına dağıtılmıştır. Bu durum devletin geçmişten gelen tecrübe ve hafızasının yaşatıldığını göstermektedir. Ayrıca arşiv belgelerinde yerleşik Türkmenlerden, yerli halk, ahali-i kadime diye bahsedilirken; konar-göçerlerden ise Yörük veya seyyar Yörük diye bahsedilmiştir. Bu ifadeler Anadolu'nun batısında yerleşik ve göçebe ayrımının süregeldiğini göstermektedir.

SUMMARY

Migration is the displacement of people for various reasons and purposes. This displacement was sometimes to achieve better living conditions and sometimes to go to safe areas. In conclusion, people have to leave their places and homes to adopt new places as their homes in order to survive. In this context, the Ottoman Empire followed a settlement policy based on military, security, tax and development activities since its establishment. In order to ensure the security of the conquered lands, the Turkmen-Yörük tribes in Anatolia were settled in border lands or Rumelia region. This settlement took place sometimes on a voluntary basis and sometimes on a compulsory basis. Especially, the nomadic lifestyle of Yörük tribes in Anatolia caused them to experience problems continuously with the settled communities. In

³⁸ Konya Valisi Hafız Mehmed Paşa'dır. Mayıs 1852-Temmuz 1854 tarihleri arasında görev yapmıştır. (Kuneralp, 1999, s. 35).

fact, the purpose of the nomadic tribes was not to damage the crops and fields of the settled communities, but to graze their animals. The state forbidden the migration between the highlands and the winter quarters from the beginning in order to prevent the clash between the nomads and residents. This policy became the primary goal of establishing a centralized structure. This policy, which the state followed against the nomadic tribes, was felt in almost all of Anatolia. As a result of the emphasis on the centralized structure of the state, especially in the process that started with Tanzimat, a closer settlement and monitoring policy was followed against the tribes. Heavy penalties were imposed on those who did not comply with the ban. The aim of tanzimatists to subject the nomads to the settlement is to control the country, to collect regular taxes, to provide military power and to ensure internal security. Acting with these aims, the State accelerated its settlement activities in the second part of the 19th century. Especially the Aydın province, where the Yörük tribes lived densely, was one of the regions that caused the biggest problems to the state. Despite all the bans, Yörük tribes within the province could not be prevented from going back and forth between the highlands and the winter quarters. The state's expectation from tribes was to lead a civilized lifestyle in the areas where they were resettled. The tribes, on the other hand, were not able to leave their lifestyle at once, which they had been carrying out for hundreds of years, and left their residential areas. In this case, the state bought back the tribes who had left their places, and took some compulsory measures to prevent them from leaving their places such as selling their tents and binding them over. Some of the tribal members, who were subjected to forced settlement, engaged in banditry by clashing with the security forces because they could not adapt to the settled life. Especially the members of the Çepni tribe, which spread to a large part of Aydın province, were engaged in conflicts with security forces for a long time. In this context, the members of the Çepni tribe who were settled in Saruhan Sanjak came to Aydın Sanjak and did harms to the residents by looting and stealing. When the security forces followed and challenged them, they ran to their areas of settlement and took refuge beside other tribal members. In such a situation, the state did not want to completely offend or confront the tribes, and chose to control the situation through advice and bail. Another big tribe that caused serious problems to the state in Aydın province was the Cerid tribe. The government appointed special officers to settle the Cerid tribe and received their views on the selection of the settlement site and demands. As in these two examples, the sole purpose of the state was to settle nomads and ensure that they adapt to permanent settlement. For this, empty, efficient and wide new settlement areas were determined. Some rights such as providing tax and military exemption for a certain period of time, giving the seeds to be planted and land and the houses they would live free of charge were given to the nomadic people who settled there. In addition, schools were built for the education of their children. In fact, although the state experienced some difficulties in the settlement of tribes at the beginning, the insistence and determination of the administrators who governed the Aydın province forced them to obey the rules. The efforts of Aydın governors Ahmed Hamdi Pasha and Rasid Naşit Pasha were important in this regard. Important steps were taken in the settlement of nomadic tribes within the province during the time of both governors. As a result of the efforts, while hundreds of thousands of nomadic people had to adapt to the settled life, new villages and townships were created. This caused the province's administrative and population structure to change.

KAYNAKÇA**A-Arşiv Kaynakları: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Osmanlı Arşivi [BOA.]**

- Bâb-ı Ali Evrâk Odası (BEO.): 150/11228; 427/31972; 523/3917; 707/53025
 Dahiliye Nezâreti, Mektûbî Kalemi (DH. MKT.): 237/10; 245/69; 504/5; 1141/41; 1342/17;1350/47; 1355/90; 1358/86; 1359/75; 1374/85; 1409/107; 1423/33; 1452/117; 1470/80; 1471/10; 1484/100; 1533/114; 1644/42; 1648/52; 1889/32; 2023/127; 2076/74; 2364/40; 2520/31; 2639/73
 Dahiliye Nezâreti, Tesri-i Muamelât ve Islahât Komisyonu Evrâkı, Islahât (DH. TMİK. S.): 52/54
 İrade, Dahiliye (İ. DH.): 806/65211; 893/71084; 990/78213; 994/78504; 1298/33; 1313/56; 1335/29
 İrade, Meclis-i Mahsus (İ. MMS.): 40/1640; 77/3394; 95/4049
 İrade, Meclis-i Vâlâ (İ. MVL.): 384/16785; 184/5544
 İrade, Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD.): 63/3646; 71/4162
 Meclis-i Vâlâ (MVL.): 3/52; 667/26
 Meclis-i Vâlâ Defterleri (MVL. d.), No:470
 Sadaret, Mektûbî Kalemi Nezâret ve Devâir Belgeleri (A. MKT. NZD.): 78/68
 Sadaret, Mektûbî Mühimme Kalemi Belgeleri (A. MKT. MHM.): 93/9; 100/19
 Şûrâ-yı Devlet (ŞD.): 268/23; 302/30; 1375/34; 1375/66; 1379/33; 1383/26; 1392/6; 1392/10; 1420/18; 1540/56
 Yıldız Husûsi Marûzât Evrâkı (Y.A.HUS.): 164/78
 Yıldız Mütenevvi Marûzât Evrâkı (Y.MTV.): 12/24; 12/50
 Yıldız Perâkende Evrâkı Tahrirât-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği, (Y. PRK. TKM.): 7/29
 Yıldız Perâkende Evrâkı Yâveran ve Maiyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi (Y. PRK. ASK.): 160/7
 Yıldız Perâkende Umûm Vilâyetler (Y. PRK. UM.): 6/74; 6/82

B-Resmi Yayınlar

H.1302 / R.1300 Aydın Vilâyet Salnâmesi

Aydın Vilâyet Salnâmesi [R. 1307 / H. 1308] (2010), (Yazar: İbrahim Cavid), (Hazırlayanlar: M. Babuçoğlu, C. Eroğlu, A. Şahin), Ankara: TTK Yay.

Düstûr, Sene 1289,, I. Tertib, 2. Cild.

C. Araştırma-İnceleme ve Kaynak Eserler

- Babuş, F. (2006). *Osmanlı'dan günümüze etnik-sosyal politikalar çerçevesinde göç ve iskan siyaseti ve uygulamaları*. İstanbul: Ozan Yay.
- Balcıoğlu, T. H. (1943). Edremit civarında Türk aşiretleri. II. *Türk Tarih Kongresi Sempozyumu Bildirileri içinde*, (s.923-938), İstanbul: TTK Yay.
- Barkan, Ö. L. (1949-1950). "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 11(1-4). 524-569.
- Barkan, Ö. L. (1952). Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 13(1-4). 56-79.
- Barkan, Ö. L. (1953). Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 15 (1-4). 209-237.
- Barkan, Ö. L. (2013). Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler. *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*. (s. 47-193), (Hazırlayan: Coşkun Çakır), Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.
- Çadırcı, M. (2007a). Tanzimat'ın ilanı sırasında Anadolu'da iç güvenlik. *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*. (s. 133-151). Ankara: İmge kitabevi.
- Çadırcı, M. (2007b). Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan men'-i mürûr ve pasaport nizamnameleri. *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*. (s. 153-172). Ankara: İmge kitabevi.
- Demir, A. (2017). Aşiret devlet ilişkileri ve aşiretlerin ekonomik faaliyetleri. *Konya Araştırmaları Göç ve İskan*, (s. 65-80.). Konya: Palet Yay.
- Erdem, U. (2018). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e muhacir komisyonları ve faaliyetleri (1860-1923)*. Ankara: TTK Yay.
- Erdoğan, T. (2017). Göç ve göçmen kavramlarının analizi. *Konya Araştırmaları Göç ve İskan*, (s. 13-28). Konya: Palet Yay.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- Eyicil, A. (1997). Maraş'ta 1855'te Tacirlü aşireti'nin isyanı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 19 (30), 99-133.
- Gökbilgin, T. (1957). *Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat

Fakültesi Yay.

- Gündüz, T. (1997). *Anadolu'da Türkmen aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Halaçoğlu, Y. (1996). Osmanlı belgelerine göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd kelimeleri üzerine bir değerlendirme. *Belleten*, 60(227). 139-146.
- Halaçoğlu, Y. (2002). Osmanlı Devleti'nin Rumeli iskânıyla ilgili toponomik bir değerlendirme. *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri Sofya bildirileri içinde* (s. 3-10), (Editör: Ali Çaksu). İstanbul: IRCICA Yay.
- Halaçoğlu, Y. (2006). *XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve aşiretlerin yerleştirilmesi*. Ankara: TTK Yay.
- Haykıran, A. S. (2017). Tanzimat ve iskân: 1844 nüfus sayımında Aydın Sancağı'nda aşiretler. *Tarih Okulu / Journal of History School*. 10(32). 247-291.
- Karaca, B. (2008). 1522-1532 tarihlerinde Menteşe bölgesi yürükleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18 (2), 403-440.
- Keleş, E. (2019). *Anadolu'da Tanzimat ve Teftiş (1850-1853)*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Koç, Y. (2016a). "İskân (1. Bölüm)", *DİA., Cilt: Ek-1*, 650-651.
- Koç, Y. (2016b). "İskân (5. Bölüm)", *DİA., Cilt: Ek-1*, 659-662.
- Kuneralp, S. (1999). *Son dönem Osmanlı erkân ve ricali (1839-1922)*. İstanbul: İsis Yay.
- Linder, R. P. (2000). *Ortaçağ Anadolu'sunda göçebeler ve Osmanlılar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî. Cilt:4*, (Yayına hazırlayan: Nuri Akbayır). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda aşiretlerin iskânı*. İstanbul: Eren Yay.
- Orhonlu, C. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend teşkilatı*. İstanbul: Eren Yay.
- Saydam, A. (1993). Tanzimat devrinde Halep ve Musul dolaylarında aşiretlerin yol açtıkları asayiş problemleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8(1). 243-256.
- Saydam, A. (1998). Orta Anadolu'daki aşiretlerin iskanı (1839-1853). *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, (s. 210-240), Trabzon: Derya Kitabevi.
- Söylemez, F. (2013). Osmanlılarda konargöçer-yerleşik münasebetleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 204. 201-213.
- Şahin, İ. (1982). Osmanlı İmparatorluğu'nda konar-göçer aşiretlerin hukukî nizâmları. *Türk Kültürü Dergisi*. 20(227). 285-294.
- Şahin, İ. (1997). Osmanlı Anadolu'sunda göçebelerinin yazılı ve sözlü kaynakları. *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri: Sempozyumu Bildirileri içinde* (s. 167-174). İstanbul: İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yay.
- Şahin, İ. (2015). Osmanlı Rumelisi'nde "Yörük" kavramı ve Yörükler. *Sultan II. Murad ve Dönemi*, (Editör: İsmail Yaşayanlar). (s. 277-286). Bursa: Gaye Kitabevi.
- Sezen, T. (2006). *Osmanlı yer adları (alfabetik sırayla)*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay.
- Sümer, F. (1949-1950). XVI. asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türk aşiretlerine umumî bir bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 11 (1-4). 509-523.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy teşkilatı destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- Tanoğlu, A. (1954). İskân coğrafyası: esas fikirler, problemler ve metod. *Türkiyat Mecmuası*. 11. 1-32.
- Turna, N. (2013). *19. yy'dan 20. yy'ya Osmanlı topraklarında seyahat, göç ve asayiş belgeleri, Mürûr Tezkereleri*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- Türkay, C. (2001). *Başbakanlık Arşivi belgelerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda oymak, aşiret ve cemaatlar*, İstanbul: İşaret Yay.
- Yazıcı, M. (2002). *XVI. yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen yerleşimi ve demografik dağılımı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi. Muğla.

Ek 1: Aydın Vilâyeti dahilinde R. 1299 / M. 1883 senesinde iskân edilmiş olan aşiretlerin miktarını gösterir defter (BOA., Y.PRK.UM., 6/74, 14 Ca 1301 / 12 Mart 1884)

Sancak	İskân edilen nüfus	İskân edilen hane	İskân olunan mahal
İzmir Sancağı	232	43	Urla kazası
	1246	274	Ödemiş "
	619	122	Bayındır "
	1926	399	Tire "
	61	11	Foçateyn "
	594	108	Seferihisar "
	211	48	Menemen "
	132	52	Bergama "
	1585	254	Kuşadası "
	2156	481	Triyanda (Torbalı) "
	152	50	Nif "
	650	168	Seydiköy "
	9562	2010	Toplam
Saruhan Sancağı	920	183	Salihli kazası
	955	163	Kasaba "
	88	167	Alaşehir "
	2077	461	Demirci
	976	419	Akhisar "
	528	120	Gördes "
	2210	442	Kula "
	1056	230	Eşme "
	466	104	Soma "
10076	2289	Toplam	
Aydın Sancağı	3151	448	Söke kazası
	1300	299	Nazilli "
	1867	188	Çine "
	1042	297	Bozdoğan "
	7360	1432	Toplam
Denizli Sancağı	2667	596	Denizli kazası
	502	125	Sarayköy "
	480	98	Buldan
	145	28	Tavas "
3794	847	Toplam	
Menteşe Sancağı	125	20	Marmaris kazası
	589	114	Megri "
	714	134	Toplam

Sancak	İskân edilen hane	Düzeltilmiş hane ³⁹	İskan edilen nüfus
İzmir sancağı	2214	2010	9562
Saruhan sancağı	2289	2289	10076
Aydın sancağı	2432	1432	7360
Denizli sancağı	847	847	3794
Menteşe sancağı	134	134	714
Toplam	6916	6712	31506

³⁹ İskân edilen hanelerin yazımında ve toplanmasında yanlış yapılmış olup olması gereken veriler düzeltilmiştir.

Ek 2: 1885 senesinde Aydın Vilâyeti'nde iskân edilen aşiretlere dair defter. H.1302 / R.1300 Aydın Vilâyet Salnâmesi, s.269-271

Yerleşim mahalli	Yapılan Hane	Kadın	Erkek	Toplam Nüfus
Torbali nahiyesinde	549	1284	1369	2653
Nif "	64	128	155	283
Tire kazasında	698	1450	1649	3099
Menemen "	49	95	117	212
Foçateyn "	11	30	32	62
Bergama "	21	51	57	108
Nevahi-i Bergama	29	79	87	166
Çandarlı nahiyesinde	42	95	116	211
Dikili "	5	-	15	15
Ayazmend "	11	23	27	50
Kilisa "	72	159	191	350
Nefs-i Ödemiş'de	39	76	90	166
Ma'a Kelas Balyanbolu nahiyesi	199	461	505	966
Birgi "	50	109	124	233
Bayındır kazasında	153	364	431	795
Kuşadası'nda	254	796	790	1586
Urla kazasında	55	153	167	320
Seferihisar kazasında	52	93	117	210
Salihli "	182	896	935	1831
Alaşehir "	77	863	881	1744
Demirci "	499	2197	2231	4428
Eşme "	201	891	888	1779
Soma "	104	453	466	919
Kasaba "	183	947	955	1902
Kula "	251	1441	1507	2948
Gördes "	75	291	327	618
Manisa'da	394	1285	1262	2747
Akhisar kazasında	950	4316	5005	9321
Aydın'da	30	74	79	153
Köşk nahiyesinde	56	146	134	280
Sobuca "	260	676	649	1325
Karahayıt "	121	330	329	659
Eyneabad " (İneabad)	153	327	352	679
Atça nahiyesi	13	37	33	70
Kuyucak "	116	248	271	519
Sultanhisarı nahiyesi	31	80	74	154
Karacasu'da	119	248	253	501
Nazilli'de	45	128	101	229
Söke kazasında	704	1878	1722	3600
Bozdoğan "	276	658	656	1314
Çine "	397	917	902	1819
Muğla "	137	405	401	806
Bozöyük nahiyesinde	176	430	441	871
Ula "	39	101	110	211
Bodrum kazasında	85	267	290	557
Megri "	148	362	361	723

Milas "	-	328	334	662
Marmaris "	20	58	67	125
Köyceğiz "	98	476	482	958
Sarayköy "	186	755	768	1523
Buldan "	167	833	827	1660
Tavas "	49	231	243	476
Honas nahiyesinde	722	3186	3455	6641
Toplam	9397	32205	34032	66237

Ek 3: 1885 senesinde Aydın Vilâyeti'nde aşiretlerin iskân edildikleri kazalardaki nahiye ve köy sayılarına ait liste. (H.1302 / R.1300 Aydın Vilâyet Salnâmesi: 269-271).

Sancak	Kaza	Nahiye adedi	Köy adedi
İzmir sancağı	Merkez kaza	5	149
	Seferihisar	1	17
	Kuşadası		28
	Çeşme	2	13
	Urla		25
	Foçateyn	1	9
	Menemen		45
	Bergama	7	161
	Tire		83
	Bayındır		54
	Ödemiş	3	102
	Toplam	19	686
Saruhan sancağı	Merkez kaza	3	151
	Kasaba	2	33
	Salihli		58
	Alaşehir	1	59
	Eşme		79
	Kula		28
	Demirci		115
	Gördes	2	126
	Akhisar		35
	Kırkağaç	1	25
	Soma		62
	Toplam	9	771
Aydın sancağı	Merkez kaza	7	92
	Nazilli	4	106
	Bozdoğan	1	57
	Çine		94
	Söke		57
Toplam	12	406	
Denizli sancağı	Merkez kaza	1	50
	Sarayköy		28
	Buldan	1	33
	Tavas		84
	Çal	1	---
Toplam	3	195	
Menteşe sancağı	Merkez kaza	1	57
	Megri	1	70
	Milas		111
	Marmaris	1	24
	Köyceğiz		69
	Bodrum		38
Toplam	3	369	
Genel Toplam		46	2427

Ek 4: Ödemiş'in Yusufdere köyü civarında Teshiliye adıyla köy teşkili hakkındaki kroki. (BOA., ŞD. 1420 / 18)

